

Kansallisten kestävästä kehitystä edistävien kasvatuksen ja koulutuksen strategioiden toimeenpanon arviointi

Loppuraportti

11.10.2012

Päivitetty 20.6.2013

Alina Pathan, Marika Bröckl, Laura Oja, Sanna Ahvenharju ja Tuomas Raivio

Gaia Consulting Oy

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Arvioinnin viitekehys, kohde ja menetelmät	5
2.1	Arvioinnin kohteena olleiden strategioiden kuvaus ja keskeiset sisällöt	5
2.1.1	<i>Kestävästä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014</i>	5
2.1.2	<i>Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa; Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten</i>	6
2.2	Arvioinnin näkökulma ja viitekehys	7
2.3	Arvioinnin menetelmät	8
3	Strategioiden tunnettuus, niihin sitoutuneisuus sekä yhteistyön toimivuus	10
3.1	Kestävän kehityksen koulutuksen strategioiden vastuut ja sitoutuminen	10
3.1.1	<i>Kestävän kehityksen kasvatusta ja koulutusta opetus- ja kulttuuriministeriön toimialalla koskevissa strategioissa, ohjausasiakirjoissa ja linjauksissa</i>	10
3.1.2	<i>Sitoutuminen ja strategioiden toimeenpano keskuhallinnossa ja muiden keskeisten sidosryhmien osalta</i>	11
3.2	Strategioiden tunnettuus	14
3.3	Yhteistyön toimivuus ja työnjako	16
4	Strategioiden toimeenpano koulutussektoreittain	19
4.1	Yleissivistävä koulutus	19
4.1.1	<i>Koulujen kestävästä kehityksen toiminta</i>	19
4.1.2	<i>Koulujen toteuttama kestävästä kehityksen opetus</i>	22
4.2	Kestävä kehitys ammatillisessa koulutuksessa	26
4.3	Korkeakoulut ja tutkimus	28
4.3.1	<i>Korkeakoulujen kestävästä kehityksen toiminta</i>	28
4.3.2	<i>Opettajankoulutus</i>	30
4.4	Vapaa sivistystyö	32

5	Johtopäätökset.....	33
6	Kehittämistarpeet kestävän kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen edistämiseksi	36
7	Yhteenveto	39
Liite 1: Dokumenttianalyyssissä tarkasteltu aineisto		
Liite 2: Arviointia varten haastatellut henkilöt		
Liite 3: Työpajan osallistujat		
Liite 4: Kyselylomake peruskouluille ja lukioille		
Liite 5: Mahdollisia painopisteitä opetushallinnon kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumukseen		

1 Johdanto

YK on julistanut vuosikymmenen 2005–2014 kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmeneksi. YK:n ja sen jäsenvaltioiden yhteisenä tavoitteena on, että kestävän kehityksen periaatteet saadaan sisällytetyksi kansallisiin opetussuunnitelmiin koko koulutusjärjestelmän läpikäyvästi.¹

Vuonna 2006 kestävän kehityksen toimikunta hyväksyi toimikunnan koulutusjaoston laatiman strategian *Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014*. Strategia on eri toimijoiden yhteinen suunnitelma vahvistaa kestävän kehityksen painoarvoa kasvatuksessa ja koulutuksessa ja suunnata lisätukea kasvattajille, opettajille ja kouluttajille. Vuonna 2006 julkaistiin myös opetusministeriön asettaman työryhmän laatima *Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa; Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten*. Strategia sisältää yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen, korkeakoulujen, ammattikorkeakoulujen, yliopistojen ja vapaan sivistystyön valmisteluprosessien kuvaukset vuosilta 2002–2005. Lisäksi strategiassa on mukana Suomen kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen strategia ja toimintalinjaukset vuosille 2006–2014 sisältäen ehdotukset koulutussektoreittain strategian ja toimintalinjausten toimeenpanoksi, jatkotoimenpiteet ja seurannan sekä kestävää kehitystä edistävän koulutuksen rahoituksen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) sekä ympäristöministeriön (YM) toimeksiannosta Gaia Consulting Oy toteutti kesän ja syksyn 2012 aikana ulkoisen arvioinnin edellä mainittujen kansallisten kestävän kehityksen koulutuksen strategioiden toimeenpanosta ja tulevaisuuden kehittämistarpeista. Arvioinnin tavoitteena oli tuottaa näkemys strategioiden toimeenpanosta kokonaisuudessaan, strategioiden tunnettuudesta ja niihin sitoutuneisuudesta sekä esittää näkemyksiä tulevaisuuden näkymistä ja kehittämistarpeista koskien kestävän kehityksen koulutuksen edistämistä.

Arvioinnin tehtävinä oli:

1. tuottaa näkemys strategioiden toimeenpanosuunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden toteuttamisasteesta ja mahdollisuuksista saavuttaa strategioissa asetetut tavoitteet 2014 mennessä;
2. tuottaa näkemys toimijatahojen yhteistyön toimivuudesta ja työnjaosta;
3. esittää ehdotuksia OKM:lle ja YM:lle kestävän kehityksen koulutuksen edistämisestä YK:n kestävän kehityksen koulutuksen vuosikymmenen (2005–2014) päättymisen jälkeen

Arvioinnin ohjausryhmään kuuluivat ylitarkastaja Henni Axelin ja erityisasiantuntija Hannu Vainonen OKM:stä, ylitarkastaja Rainer Lahti YM:stä, opetusneuvos Lea Houtsonen Opetushallituksesta (OPH) sekä kehittämisspäällikkö Anna-Liisa Kiiskinen Keski-Suomen ELY-keskuksesta.

¹ <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/keke/index.html>

Raportin rakenne on seuraava. Luvussa kaksi esitellään arvioinnin kohteena olevat strategiat sekä viitekehys ja menetelmät. Kolmannessa luvussa esitellään strategioiden tunnettuus ja niihin sitoutuminen sekä yhteistyön toimivuus ja työnjako. Strategioiden toimeenpano koulutussektoreittain on esitetty neljännessä luvussa. Viidennessä luvussa kuvataan arvioinnin johtopäätöksiä. Kehittämistarpeet kestävän kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen edistämiseksi on esitetty kuudennessa raportissa ja viimeisessä luvussa esitellään arvioinnin yhteenveto.

2 Arvioinnin viitekehys, kohde ja menetelmät

2.1 Arvioinnin kohteena olleiden strategioiden kuvaus ja keskeiset sisällöt

2.1.1 Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014

YM:n vuonna 2004 kestävän kehityksen toimikuntaan asettama koulutusjaosto laati strategian, jonka tavoitteena on vahvistaa kestävän kehityksen painoarvoa kasvatuksessa ja koulutuksessa. Strategian tavoitteena on myös suunnata lisätukea kasvattajille, opettajille ja kouluttajille. Strategian kohdeyhtymänä ovat kaikilla päätöksenteon tasoilla ja hallinnonaloilla olevat päätöksentekijät, jotka vaikuttavat kasvatukseen ja koulutukseen. Strategia kattaa yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen, ammattikorkeakoulut ja yliopistot, vapaan sivistystyön sekä tutkimus- ja kehittämistyön.

Strategian painopisteinä ovat kohteet edellyttävät laajaa yhteistyötä oppilaitoksissa sekä opetusalan ja muiden toimijoiden asiantuntemuksen ja resurssien yhdistämistä. Synergiaa haetaan eri hallinnonalojen, elinkeinoelämän ja järjestöjen yhteistyöstä. Strategialla pyritään lisäämään yhteistyötä ja verkostoitumista paikallisella, alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Strategiaan on kirjattu 14 toimenpide-esitystä, jotka koskevat strategioita, yhteistyö- ja kehittämiskeskusverkoston rakentamista, perus- ja täydennyskoulutukseen vaikuttamista, oppimateriaalien ja oppimisympäristöjen rakentamista, osallistumismahdollisuuksien monimuotoistamista ja laajentamista, kestävän kehityksen toimintaohjelmia sekä seurantaa ja arviointia.

Hallinnonalat ja organisaatiot määrittelevät strategioissaan toimintansa painopisteet. Nämä painopisteet saavat suurimman osan kehittämisresursseista. Tämän vuoksi strategian ensimmäisenä tavoitteena on saada kestävä kehitys painoalueeksi opetusalaan ja varhaiskasvatusta koskeviin strategioihin. Lisäksi tuki kasvatukselle ja koulutukselle tulee saada muiden hallinnonalojen ja toimijoiden strategioihin. Tavoitteena on myös, että strategian keskeiset päämäärät sisällytetään valmisteilla olevaan kansalliseen kestävän kehityksen strategiaan. Strategissa tavoitellaan yhteistyö- ja kehittämiskeskusverkoston rakentamista kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Strategia tähtää myös osaamiseen kehittämiseen perus- ja täydennyskoulutukseen vaikuttamisella. Kestävä kehitys tulee strategian mukaan saada kasvattajien, opettajien ja kouluttajien täydennyskoulutukseen. Lisäksi oppimateriaalin kehittämisen tulee tukea kestävän tulevaisuuden rakentamista, ja hyvistä lähdeaineistoista tulee tiedottaa. Tavoitteena on kehittää ja laajentaa oppimisympäristöjä siten, että lisätään yhteistyömuotoja eri toimijoiden välillä sekä osallistetaan ja aktivoidaan kansalaisia vaikutta-

maan kestävään tulevaisuuteen. Kestävän kehityksen toimintaohjelma koskee johtamista, opetusta ja arkiikäyhtymäjä, minkä vuoksi tavoitteena on saada kestävän kehityksen toimintaohjelma kaikkiin oppilaitoksiin vuoteen 2014 mennessä. Strategiaassa asetetaan tavoitteet myös strategiaassa esitettyjen tukitoimien käynnistymisen, osaamisen ja oppimisympäristöjen kehittymiselle sekä koulujen ja muiden toimijoiden välisten kumppanuuksien kehittymisen seurannalle ja arvioinnille.

2.1.2 Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa; Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten

Opetusministeriö asetti vuonna 2002 työryhmän edistämään kestävästä kehityksestä koulutuksessa. Työryhmän vuonna 2006 laatimassa muistiossa kuvataan Baltic 21E -ohjelman Suomen toimintasuunnitelma ja toimenpiteet kestävän kehityksen edistämiseksi koulutuksessa ja tutkimuksessa opetusministeriön koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaisesti.

Muistiossa kuvataan Suomen koulutusjärjestelmän kestävän kehityksen visio ja strategiset linjaukset. Visiona on, että kaikki yksilöt kykenevät tukemaan kestävästä kehityksestä, joka tyydyttää nykyhetken väestön tarpeet vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa. Vision ja strategisten linjausten muodostamisessa on huomioitu kansalliset koulutuspoliittiset asiakirjat ja linjaukset, Baltic 21E -ohjelma, UNECE:n ESD-strategia ja yliopistojen kestävän kehityksen Copernicus-peruskirja.

Strategia ja toimintalinjaukset toimeenpannaan yleissivistävässä koulutuksessa, vapaassa sivistystyössä, ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa sekä tutkimuksessa ja kehitystyössä.

Suomen kestävästä kehityksestä edistävän koulutuksen vuosikymmenstrategian linjaukset kohdistuvat seuraavasti:

1. Kestävän kehityksen edistäminen (ml. kestävä kulutus ja tuotanto) kasvatuksessa ja koulutuksessa, yleissivistävässä ja ammatillisessa koulutuksessa, ammattikorkeakouluissa, yliopistoissa ja vapaassa sivistystyössä.
2. Institutionaalinen sitoutuminen politiikka-, ohjaus- ja käytännön tasoilla.
3. Eettinen ja integroitu lähestymistapa: kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologinen, taloudellinen sekä sosiaalis-kulttuurinen ulottuvuus tasapainoisesti toisiaan tukevinä ulottuvuuksina.
4. Läpäisevyys: Kestävyyden näkökulma on sisällytettävä kaikkeen toimintaan.
5. Henkilökunnan koulutus.
6. Poikkitieteellisyys.
7. Tiedon levittäminen.
8. Verkostoituminen ja yhteistyön lisääminen.
9. Osallistuminen: kansalaisvaikuttamisen edistäminen.
10. Tutkimus, jatko- ja täydennyskoulutusohjelmat

11. Innovaatioiden hyödyntäminen.

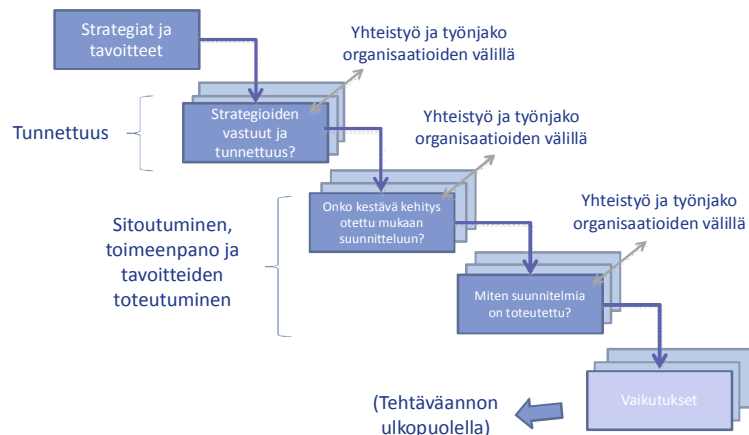
Sekä opetusministeriön että kestävän kehityksen toimikunnan strategioiden tavoitteet ovat lähellä toisiaan. Molemmissa tavoitellaan institutionaalista sitoutumista, osaamisen ja oppimisympäristöjen kehittämistä sekä koulujen ja muiden toimijoiden välisen yhteistyön lisäämistä. Strategioiden samankaltaisuuden vuoksi tässä arvioinnissa keskitytään tarkastelemaan strategioiden tavoitteita kokonaisuutena eikä yksittäisiä strategioita käsitellä erillään.

2.2 Arvioinnin näkökulma ja viitekehys

Arvioinnissa voidaan erottaa itse strategiatason lisäksi neljä toteutumisen tasoa, jotka ovat

1. strategioiden vastuut ja tunnettuus
2. strategian huomiointi substanssitoiminnan suunnittelussa
3. suunnitelmien toteuttaminen substanssitoiminnassa
4. toteutuksen vaikutukset.

Näistä kohta 1 kuvaa strategioiden tunnettuutta ja kohdat 2-3 strategioiden toimeenpanoa ja tavoitteiden toteutumista. Vaikuttavuusarviointi (kohta 4) on rajattu pois. Viitekehys on esitetty kuvassa 2.1. Arvioinnin kannalta on keskeistä selvittää, miten kestävän kehityksen edistävien kasvatuksen ja koulutuksen strategioiden vastuut ja tehtävät ovat käytännössä jaettu ja kuinka tunnettuja strategiat ovat tätä kautta. Kuvassa on myös havainnollistettu arvioinnin kannalta keskeisessä roolissa olevaa yhteistyötä eri organisaatioiden välillä. Arvioinnissa on tärkeä selvittää, kuinka yhteistyö ja työnjako strategioiden kohderyhminä olevien organisaatioiden välillä ovat toimineet ja miten vastuiden ja tehtävien jako on onnistunut strategioiden toimeenpanon ja tunnettuuden levittämisessä.

Kuva 2.1 Arvioinnin viitekehys

Strategioiden mukaisesti arvioinnilla on kaksi toisiaan täydentävää kohderyhmätasoa:

- o päätöksentekijät kaikilla päätöksenteon tasoilla ja hallinnonaloilla: keskushallinto-, aluetaso ja paikallistaso
- o koulutussektoreiden edustajat: yleissivistävä koulutus, ammatillinen koulutus, ammattikorkeakoulut, yliopistot, vapaa sivistystyö, tutkimus ja kehitystyö

2.3 Arvioinnin menetelmät

Arvioinnissa hyödynnettiin seuraavia tiedonkeruu- ja analyysimenetelmiä:

Taustahaastattelut

Taustahaastattelut koostuivat keskeisten strategian valmistelijoista ja vastuutahoista. Haastattelujen tavoitteena oli selvittää strategioiden valmistelun taustaa sekä saada vastauksia arvioinnin kohteena oleviin kysymyksiin. Haastatteluja toteutettiin yhteensä neljä kappaletta (OPH, YM, OKM ja Keski-Suomen ELY-keskus). Haastattelut on lueteltu liitteessä 2.

Dokumenttianalyyssissä

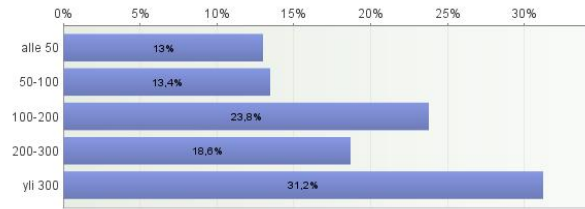
Dokumenttianalyyssissä tarkasteltiin ohjausryhmältä saatua aineistoa. Analyysin tavoitteena oli erityisesti selvittää, missä määrin strategioissa kuvattuja painotuksia on viety hallinnon eri tasojen ohjaaviin dokumentteihin sekä perehtyä jatkuvan arvioinnin tuloksiin ja raportointipyyntöjen tuloksiin. Dokumenttianalyyssissä tarkasteltu aineisto on lueteltu liitteessä 1.

Toimijahaastattelut

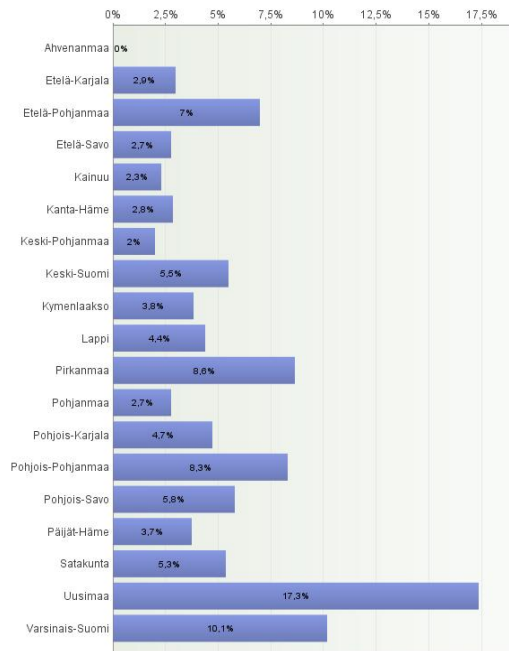
Taustahaastatteluilla pyrittiin saamaan taustahaastattelujen lailla tietoa arvioinnin kohteena oleviin kysymyksiin. Kohdejoukkona oli tärkeimmät keskushallinnon kohde- ja sidosryhmät (OKM, HY, ÅA, Sykse, OKKA-säätiö, OAJ, OPH, YM). Toimijahaastatteluja tehtiin yhteensä kahdeksan kappaletta. Haastattelut on lueteltu liitteessä 2.

Kysely

Suomenkielisille peruskouluille ja lukioille toteutettiin tiivis nopeasti vastattava kysely, jonka tavoitteena oli tuottaa määrällistä aineistoa strategioiden koulujen kestävän kehityksen toiminnasta ja kasvatuksen toteutumisesta. Kysely lähetettiin 2551 peruskoulun ja 353 lukion rehtorille eli yhteensä 2904 koululle. Kyselyyn vastasi 917 henkilöä, joten vastausprosentti oli 32. Vastaaajista 93 % oli rehtoreita. Muut vastaajat koostuivat mm. apulaisjohtajista ja -rehtoreista, koulunjohtajista, luokanopettajista sekä ympäristövastaavista. Vastaaajista 58 % edusti alakouluja, 14,5 % yläkouluja ja saman verran lukioita. Loput 13 % koostuivat pääosin yhtenäiskouluista. Vastauksia tuli eniten uusimaalaisista kouluista sekä yli 300 oppilaan kouluista, mutta vastauksia saatiin kaikista suomenkielisten koulujen maakunnista ja eri oppilasmäärän kouluista (kuvat 2.2 ja 2.3).

Kuva 2.2 Vastaajien koulun oppilasmäärä (N=917)

Kuva 2.3 Vastaajien koulun maakunta (N=917)

den näkymistä ja kehittämistarpeita kestävän kehityksen koulutuksen edistämisestä YK:n kestävän kehityksen koulutuksen vuosikymmenen (2005–2014) päättymisen jälkeen. Työpajan osallistujat on listattu liitteessä 3.

3 Strategioiden tunnettuus, niihin sitoutuneisuus sekä yhteistyön toimivuus

3.1 Kestävän kehityksen koulutuksen strategioiden vastuut ja sitoutuminen

3.1.1 Kestävän kehityksen kasvatusta ja koulutusta opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaa koskevista strategioista, ohjausasiakirjoista ja linjauksista

OKM:n toimialaa koskevista keskeisistä ohjausasiakirjoista ja linjauksista kestävän kehityksen kasvatusta ja koulutusta tavoitteita löytyy vaihtelevasti. Esimerkiksi joulukuussa 2011 hyväksytyssä *Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa 2011–2016*² (KESU) löytyy lähinnä välillisiä kestävän kehityksen koulutuksen viittauksia hallitusohjelman kestävän talouden ja hyvinvoinnin tavoitteiden kautta sekä kestävän kehityksen yleisestä edistämisestä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan sekä vapaa sivistystyön kautta. Ainut toimenpide kestävän kehityksen koulutuksen liittyen löytyy toimenpiteestä 49, jossa mainitaan ympäristökasvatusta aseman vahvistaminen osana tuntijakoa.

Vuonna 2012 julkaistussa *Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelmassa 2012–2015*³ viitataan myös hallitusohjelman tavoitteisiin ja muun muassa tavoitteeseen kehittää Suomesta maailman ympäristötietoisin kansa. Kehittämissuunnitelman ensimmäisenä strategisena tavoitteena on kasvattaa lapsista ja nuorista aktiivisia ja yhteiskuntavastuuta kantavia kansalaisia. Tavoitteen eräänä toimenpiteen kokonaisuutena on demokratia-, globaali- ja ympäristökasvatusta, mihin sisältyy muiden muassa seuraavia toimenpiteitä 7-17-vuotiaille:

- ”OKM ja OPH selkeyttävät toimintatapoja yhdessä järjestöjen kanssa siitä, miten kansalaisjärjestöille ja muille yhteiskunnallisille liikkeille luodaan mahdollisuudet esitellä toimintaansa kouluissa, oppilaitoksissa ja kirjastoissa.”
- ”Tuetaan ympäristökasvatusta antavia järjestöjä (YM), luonto- ja ympäristökouluja, nuorisjärjestöjä ja toimijoiden verkostoitumista (OKM). Tuetaan järjestöjen kehitysyhteistyöhank-

² Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2011–2016. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011. http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/Kesu_2011_2016_fi.pdf

³ Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011. <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>

Case-tarkastelut

Case-tarkasteluilla katettiin strategioita toteuttavia tahoja. Tavoitteena oli selvittää arvioinnin kohteena olevien strategioiden toimeenpanon tilanne ja muodostaa näin käsitys toimeenpanosuunnitelmien toimenpiteiden toteutusasteesta sekä mahdollisuus saavuttaa strategioiden tavoitteet vuoteen 2014 mennessä.

Tulevaisuustyöpaja

Arvioinnin tulosten validoimiseksi ja täydentämiseksi järjestettiin työpaja strategioita toteuttaville tahoille ja keskeisille sidosryhmille. Työpajan tavoitteena oli lisäksi tuottaa näkemyksiä tulevaisuu-

keita (UM) sekä ympäristökasvatusta ja -valistusta edistäviä alueellisia kehittämishankkeita (YM).”

- ”Osoitetaan määrärahoja sellaisiin kansalaisjärjestöjen ja koulujen välistä yhteistyötä edistävii hankkeisiin, joiden tavoitteena on kasvattaa oppilaista aktiivisia, vastuullisuutta ja moninaisuutta ymmärtäviä kansalaisia ja maailmankansalaisia.”
- ”Kouluissa, oppilaitoksissa, nuorisotoiminnassa ja nuorten työpajoilla toteutetaan demokraatia-, globaali- ja ympäristökasvatusta. Oppilaita ja opiskelijoita osallistetaan kaikessa koulutuksen kehittämisessä.”

*Korkeakoulujen yhteisissä tavoitteissa 2010–2012*⁴ linjataan tavoitteita niin yliopistoille kuin ammattikorkeakouluille. Kestävä kehitys on eräs korkeakoululaitoksen yhteisistä tavoitteista vuosille 2010–2012: ”Yliopistot ja ammattikorkeakoulut edistävät toiminnallaan kansalaisten hyvinvointia ja sivistystä sekä kestävää taloudellista, kulttuurista, ekologista ja sosiaalista kehitystä”.

Arvioinnin kohteena oleviin strategioihin viitataan nimeltä lähinnä vuonna 2006 julkaistussa valtioneuvoston kanslian kansallisessa kestävä kehityksen strategiassa⁵, missä ne käsitellään omana alalukunaan nimeltään *Kestävä kehitys edistävä kasvatusta ja koulutus*. Luvussa esitellään myös koulutuksen strategioiden päätavoitteita.

Useiden haastateltavien taholta todettiin, että vaikka keskeisissä strategisissa dokumenteissa kestävä kehityksen edistäminen on mainittu tavoitteeksi, sitä ei kuitenkaan ole sisällytetty eri osapuolten toimintaa käytännössä ohjaaviin dokumentteihin siten, että se ohjaisi toimintaa riittävästi. Toimeenpaneville tahoille, eli etenkin koulutuksesta vastaaville tahoille, ei ollut muodostunut selkeää kuvaa vaadituista toimenpiteistä. Selkeät tavoitteet ja konkreettiset toimenpiteet, joita myös seurattaisiin, puuttuivat. Kestävä kehitys puuttui erityisesti toimintaa vahvasti ohjaavista dokumenteista ja ohjauskeinoista kuten KESU:sta ja tulossopimuksista, joita solmitaan mm. OPH:n ja korkeakoulujen kanssa. Haastattelussa todettiin, että etenkin KESU, jonka valmistelu on OKM:n vastuulla, antaisi mahdollisuuden terävöittää toimintaa. Myös hallitusohjelman linjaukset kuten ”Hallituksen tavoitteena on tehdä tulevaisuuden Suomesta hiilineutraali yhteiskunta, nostaa Suomi ympäristöteknologian ykkösmaaksi ja kehittää Suomesta maailman ympäristötietoisin kansakunta” tulisi näkyä vahvemmin toiminnan suunnittelua ohjaavissa asiakirjoissa. Nykyisen käytännön, jossa linjaukset ovat yleisiä, nähtiin jättävän liikaa yksittäisten virkamiesten tulkinnaa varaan.

3.1.2 Sitoutuminen ja strategioiden toimeenpano keskushallinnossa ja muiden keskeisten sidosryhmien osalta

Haastateltavien näkemysten mukaan arvioinnin kohteena olevien strategioiden sisältö on hyvä, mutta sitoutuminen niissä asetettujen tavoitteiden ja toimenpiteiden toteuttamiseen on erityisesti

ministeriöissä jäänyt puolitehen. Myös OKM:n ja YM:n vuonna 2012 tekemän kyselyn⁶ mukaan sitoutuminen kestävä kehityksen sisällyttämiseen organisaatioiden toimintaa ohjaaviin strategioihin vaikuttaisi olevan kokonaisvaltaisempaa kentällä kuin keskushallinnossa. Useiden haastateltavien näkemysten mukaan kestävä kehitys ei ole OKM:ssä painopistealue, vaikka tämä oli arvioinnin kohteena olevien strategioiden yksi tavoite. Myös tehtävänäntöjen ja resurssien puutteellinen allokointi nähtiin signaalina vähäisestä sitoutumisesta. Näistä näkemyksistä huolimatta ministeriön sisältä todettiin, että OKM:ssä on vastuuhenkilö kestävä kehityksen kasvatukselle sekä sitoutuneet vastuuhenkilöt eri yksiköissä, joten siltä osin koettiin, että kestävä kehityksen koulutuksen tavoitteisiin olisi organisaation sisällä sitouduttu.

YM:n sitoutumista pidettiin jokin verran parempana, vaikkakin tästä esiintyi ristiriitaisia näkemyksiä. YM ei ole vastuussa kestävä kehityksen koulutuksen toteuttamisen ohjaamisesta, mutta arvioinnin kohteessa olevissa strategioissa ympäristöhallinnon rooliksi asetettiin koulu-yhteistyön sekä kasvatusta- ja valistustehtävän painoarvon vahvistaminen. Haastateltavien mukaan YM:n keskeisimpänä roolina nähtiin lähinnä ympäristökasvatuksen avustusten jakaminen. Ministeriön rooli kestäviin toimintatapoihin edistävänä tahona eri koulutussektoreilla nähtiin vähäisenä. Useat haastateltavat totesivat että vastuunjako YM:n ja OKM:n välillä on jossain määrin epäselvä.

Sosiaali- ja terveysministeriön (STM) sitoutuminen on ollut haastateltavien ja dokumenttianalyysin pohjalta myös heikkoa; varhaiskasvatuksen kestävä kehityksen kasvatuksen tavoitteita ei ole edistetty ministeriön tasolta. Aktiivisina toimijoina päiväkotitoiminnassa ovat olleet enemminkin erilaiset vapaaehtoisorganisaatiot ja yksittäiset tahot (esim. OKKA-säätiö, 4V-hanke, yksittäiset kunnat ja päiväkodit jne.). Varhaiskasvatusta siirtyy opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle vuoden 2013 alusta.

OPH sai kiitosta sitoutumisestaan ja toiminnastaan, vaikkakin OPH:n johdon sitoutuminen kestävä kehityksen tematiikkaan on vaihdellut. OPH on painottanut kestävä kehityksen toimintaa ja näkökulmia muiden muassa täydennyskoulutuksen rahoituksessa, koulujen kansainvälisyshankkeiden rahoituksen myöntämisperusteissa, oppimisympäristöjen määrärahoissa sekä ylioppilaskokkeiden ainereaalitehtävissä. Kestävä kehitys onkin sisällytetty aihekokonaisuutena opetussuunnitelmien perusteissa peruskoulujen ja lukioiden osalta (2006–2015). Useilla haastateltavilla oli kuitenkin huoli siitä, miten kestävä kehitys näkyy OPH:n henkilöresursseissa jatkossa⁷ sekä uusissa, työn alla olevissa opetussuunnitelmissa, jotka otetaan kouluissa käyttöön vuonna 2016. Opetussuunnitelmat nähtiin keskeisinä kestävä kehityksen strategioiden toimeenpanossa. Haastateltavat totesivat, että yleissivistävässä koulutuksessa, jonka ohjaamisesta OPH vastaa, olisi hyvät mahdollisuudet huolehtia siitä, että kokonaiset ikäluokat saavat kestävä kehityksen osaamista ja valmiuksia. Tästä syystä osa haastateltavista korosti, että kestävä kehityksen pitäisi olla vahvemmin mukana opetussuunnitelmien perusteiden oppiainesissä.

⁴ ks. muun muassa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoytus/yliopistojen_tulossopimukset/Sopimukset_2010_-_2012/Sopimus_AYO_2010-2012.pdf

⁵ Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävä kehityksen strategia, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=53983>

⁶ Organisaatioiden toimenpiteet kansallisen kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman 2006–2014 toimenpide-esitysten edistämiseksi, 2012, OKM /YM

⁷ Esimerkiksi useat haastateltavat mainitsivat hiljattain eläkkeelle jääneen OPH:n opetusneuvokseksi kestävä kehityksen aktiivihenkilönä toimineen Marja-Leena Loukolan keskeiseksi henkilöksi kestävä kehityksen koulutuksen edistämässä ja hänen tilalle ei ole palkattu uutta henkilöä.

Keskushallinnon tasolla on teetetty runsaasti kestävän kehityksen koulutusta käsitteviä teoksia sekä erilaisia oppimateriaaleja, joista esimerkiksi voidaan mainita muun muassa (lisää mainittu liitteessä 1 dokumenttianalyyseissä tarkastellun aineistolistan yhteydessä):

- Ympäristötietoisuus - Suomalaiset 2010-lukua tekemässä. Harju-Autti, Neuvonen, Hakkarainen (toim.). Ympäristöministeriö, Rakennustieto Oy 2011.
- Kestävää ammatillista koulutusta - näkökulmia ekologiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen kestäväan kehitykseen. Kärppä, Laurila & Lundgren. Opetushallitus 2010.
- Kohti kestäväa kehitystä - Pedagoginen lähestymistapa. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3
- Kestävän elämäntavan oppiminen. Kestävä kehitys opetukseen, arkiikäntäntöihin ja toimintakulttuuriin. Marja-Leena Loukola (toim.). Opetushallitus, 2007.
- Towards Sustainable Development in Higher Education - Reflections. Publications of the Ministry of the Environment 2007:6
- Korkeakouluopetus kestäväksi - Opas YK:n kestäväa kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten. Opetusministeriön julkaisuja 2006:4.
- Kestävän kehityksen edistäminen oppilaitoksissa (toim. Lea Houtsonen ja Mauri Åhlberg), 2005, Opetushallitus.

Vuonna 2007 kestäväan kehityksen toimikunnan koulutusjaosto lähetti kyselyn⁸ niille tahoille, jotka oli nimetty kestäväa kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian toimeenpanosuunnitelmassa vastuullisiksi toimijoiksi (järjestöt, opettajakoulutuslaitokset ja opettajakorkeakoulu, alueelliset ympäristökeskukset, lääninhallitukset, YM, muita ministeriötä sekä OPH)⁹. Kyselyn vastauksen mukaan kestäväa kehitystä edistävää kasvatusta ja koulutusta ei ollut määritelty painopistealueeksi minkään vastaajaryhmän strategiassa. Sen huomioon ottamista edellytettiin kuitenkin monilla tahoilla ja merkittäviä projekteja oli käynnissä. Kestävä kehitys myös puuttui opetusministeriön ja lääninhallitusten välisestä tulossopimuksesta, mikä heikensi lääninhallitusten toimintamahdollisuuksia. Kestäväa kehitystä edistävää kasvatusta ja koulutusta ei ollut juurikaan kirjattu osaksi työntekijöiden työnkuvaan ja taloudelliset resurssit olivat hyvin vähäisiä. Alueellinen yhteistyö oli kyselyn aikaan vasta käynnistymässä ympäristö- ja opetushallinnon myötävaikutuksella. Vastaajien mukaan kestävä kehitys oli kuitenkin kirjattu opetussuunnitelmien perusteisiin, mikä antoi kouluille ja oppilaitoksille velvoitteen edistää kestäväa kehitystä.

OKM:n ja YM:n vuonna 2012 tekemän kyselyn¹⁰ mukaan vastanneet toimijat ovat viime vuosina tulleet tietoisemmiksi kansallisessa strategiassa asetetuista kestäväan kehityksen ohjelmia koskevista

tavoitteista ja asettaneet niiden perusteella omat ohjaavat tavoitteet alaisilleen yksiköille. Joidenkin toimijoiden osalta kestävä kehitys on osa niiden toimintaa ja osassa organisaatioista on laadittu omia kestäväan kehityksen ohjelmia. Esimerkiksi OKKA-säätiö on pyrkinyt kokonaisvaltaisesti toteuttamalla toimenpiteillä edistämään kansallisen kestäväa kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategiaa ja sen toimeenpanosuunnitelmaa. Suurin haaste kestäväan kehityksen koulutuksen toteutumiselle oli kuitenkin vastanneiden mukaan se - mitä nostettiin jo yllä - että opetushallinto ei ole nostanut kestäväan kehityksen tavoitteita esiin riittävässä laajuudessa ja syvyydessä omissa strategisisa linjauksissaan, jotta se tukisi riittävästi toimijoiden toimintaa.

Kunnat ovat keskeinen koulutusta järjestävä taho, joka vastaa toimeenpanosta ja ohjauksesta. Koulut tekevät omat opetussuunnitelmansa, mutta kunnat voivat määrittellä tietyt linjauksia, joita koulut toteuttavat. Haastateltavien mukaan kunnat eroavat toisistaan siinä, miten kestäväan kehityksen strategiat on huomioitu koulutuksessa. Suurissa kunnissa on panostettu keskimäärin enemmän, mikä haastateltavien mukaan osaksi johtuu käytettävistä resursseista, esimerkiksi resursseista tukea opettajia opetussisältöjen kehittämisessä. Kunnissa, joissa kestävä kehitys on muutenkin esillä esimerkiksi kaavoituksessa ja jätehuollossa, on todennäköisempää, että asiaa pidetään esillä myös koulutuksessa. Joissakin kunnissa on kirjattu tavoitteet selkeästi ja niitä toteutetaan ja toisissa asia voi olla mainittu, mutta kestäväa kehitystä ei kuitenkaan käytännössä toteuteta. Haastateltavien mukaan liian paljon jää usein virkamiesten tai yksittäisten henkilöiden varaan, jotka saattavat toimia omien arvostustensa mukaan. Tästä syystä ministeriön taholta tarvitaan enemmän ja selkeämpää ohjeistusta, jotta toteutuksesta tulisi yhdenmukaisempaa. Useat haastateltavat nostivat esiin Kuntaliiton tahona, joka voisi ohjeistaa kuntia ja tukea kuntia esimerkiksi järjestämällä koulutuksia ja antamalla toimintaohjeita. Yhdistyksillä, kuten Suomen Ympäristökasvatuksen Seuralla (Sykse ry), ei ole riittävästi resursseja vaikuttaa suoraan yksittäisiin kuntiin niiden suuresta lukumäärästä johtuen.

3.2 Strategioiden tunnettuus

Kestäväan kehityksen toimikunnan koulutusjaosto järjesti seminaareja strategian toimeenpanon ja tunnettuuden edistämiseksi vuoden 2006–2007 aikana sekä osallistui toimikunnan työohjelman teemojen valmisteluun erityisesti kestäväan kehityksen ja koulutuksen osalta¹¹. Koulutusjaosto myös tuki strategiassa esitettyjen toimenpide-esitysten käynnistymistä aloitteellisella toiminnalla ja tarjoamalla asiantuntijataukea sekä jakamalla tietoa. Tästä huolimatta strategioiden tunnettuus on jäänyt heikoksi.

Vuonna 2008 selvitetiin ympäristökasvatuksen toteutumista peruskouluissa ja lukioissa sekä kunnan tukea tälle toiminnalle. Kyselyn¹² lähtökohdaksi olivat tämän arvioinnin kohteena olevat kestäväan kehityksen strategiat sekä niiden asettamien tavoitteiden nykytila. Kyselyistä selvisi, että kestäväan kehityksen ja kasvatuksen strategiat tunnettiin kunnissa huonosti eikä suunnitelmia strategioiden toteuttamiseksi ollut juuri tehty. Koulujen osalta strategioiden tunnettuutta ei tällöin selvitetty. Tätä arviointia varten toteutetun kyselyn (2012) vastaajista vähän alle puolet vastaajista tunsivat nimeltä

⁸ Kysely kestäväa kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja toimeenpanosuunnitelman vuosille 2006–2014 toteutumisesta. Suomen kestäväan kehityksen toimikunnan koulutusjaosto. 4.12.2007.

⁹ Vastaajien joukossa oli 5 järjestöä, 8 yliopistojen opettajakoulutuslaitosta ja ammattikorkeakoulujen ammatillista opettajakorkeakoulua, 9 alueellista ympäristökeskusta, 2 lääninhallitusta, ympäristöministeriö, 3 muuta ministeriötä sekä Opetushallitus. Kyselyyn vastasi 7 vastaajaryhmää, joissa yhteensä 29 yksikköä täytti kyselylomakkeen, joten vastausprosentti vastaajaryhmittäin oli 50.

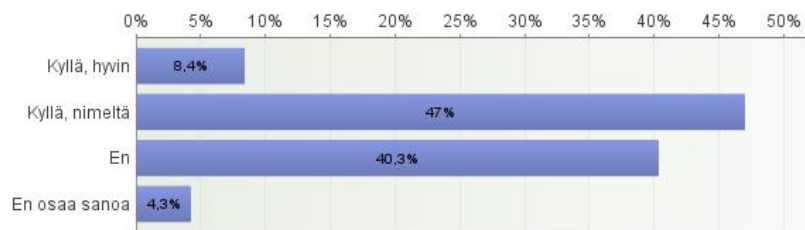
¹⁰ Organisaatioiden toimenpiteet kansallisen kestäväa kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman 2006–2014 toimenpide-esitysten edistämiseksi, 2012, OKM /YM

¹¹ Kestäväan kehityksen toimikunnan koulutusjaoston toiminta ja keskeisimmät tulokset. 4.12.2007

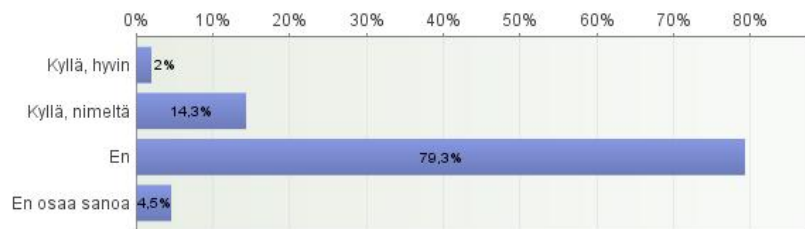
¹² Kestävyttä katsastamassa - ympäristökasvatuskysely perusopetuksen kouluille, lukioille ja kuntiin. Saara Susiluoma 2008. http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/Kestavytta_katsastamassa_selvitys.pdf

koulutusjaoston strategian ja vähän alle joka kymmenes tunsi sen hyvin (kuva 3.1). Opetusministeriön kestävän kehityksen koulutuksen strategiaa tunnettiin kouluissa hyvin heikosti. Valtaosa vastaajista ei tuntenut strategiaa lainkaan ja vain 14 % nimeltä (kuva 3.2).

Kuva 3.1 Yleissivistävän koulutuksen edustajien tunnettuus julkaisusta ”Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014” (N=917)

Kuva 3.2 Yleissivistävän koulutuksen edustajien tunnettuus julkaisusta ”Kestävän kehityksen edistämisen koulutuksessa - Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten” (N=917)

Haastateltavien mukaan strategioita tuntevat lähinnä aktiiviset kestävän kehityksen toimijat, jotka tarjoavat kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen palveluja ja tietoa (järjestöt, luontokoulu ja -keskukset, myös yksittäiset kunnat jne.), sekä asianomaiset virkamiehet, jotka ovat olleet strategioiden valmisteluissa mukana ja/tai työnsä kautta työskentelevät teeman parissa. Laajempaan tietoisuuteen, edes ministeriöiden sisällä, strategian tavoitteet eivät ole ulottuneet, vaikka strategioiden toimeenpano olisi sitä edellyttänyt.

3.3 Yhteistyön toimivuus ja työnjako

OKM:n ja YM:n vuonna 2012 tekemän kyselyssä¹³ saatujen vastausten perusteella kestävän kehityksen ja kasvatuksen valtakunnantason yhteistyötä tulisi vakiinnuttaa ja vastuunjako selkeyttää. Yhteistyötä eri hallintokuntien välillä tulisi vahvistaa. Samoin ympäristökasvatuksen alueellisten yhteistyöverkostojen ja kehittämiskeskusten toimintaa ja kehittämistä tulisi vahvistaa.

OKM sai OKM:n ja YM:n kyselyssä sekä haastateltavilta kiitosta kestävän kehityksen yhteisryhmän sujuvasta ja toimivasta yhteistyöstä. Ryhmän pääasiallinen rooli nähtiin tiedon jakajana ja foorumina, missä on mahdollista keskustella asioista yli organisaatorajojen. Ryhmälle kaivattiin kuitenkin päättävältä, mikä saisi toimivaltansa keskeisten ministeriöiden asettamana (OKM, YM, TEM, STM, MMM, LVM). Päättävältä voimassa voitaisiin asettaa yhteisiä tavoitteita, ja toimenpiteet pystyttäisiin koordinoimaan. Näin olisi mahdollista ohjata toimintaa samaan suuntaan eri hallinnonaloilla, vaikka vastuut varsinaisten toimenpiteiden toteuttamisesta olisivatkin selkeästi eri tahoilla. Konkreettisia toimenpidesuunnitelmia kaivattiin, joihin eri tahot sitoutuvat ja joiden toteutumista voitaisiin koordinoidusti seurata. Myös kytkennän saaminen osaksi kansallisen kestävän kehityksen strategiaa ja yhteiskuntasitoumusta nähtiin tärkeänä.

Haastateltavat eivät nähneet suurempaa kitkaa eri hallinnonalojen yhteistyössä. Ongelmana pidettiin lähinnä eri osapuolten puutteellista sitoutumista. Myös organisaatiomuutokset, joita oli meneillään runsaasti, osittain ihmisten eläkkeelle siirtymisten takia, nähtiin asioina, jotka vaikeuttivat strategioiden toimeenpanoa. Keskeisten ihmisten tehtävien vaihtumisella on vaikutusta toiminnan jatkuvuuteen ja asioiden toimeenpanoon.

OKM:n ja YM:n kyselyyn vastanneet toimijat¹⁴ nimesivät toinen toisensa sekä OKM:n ja OPH:n keskeiseksi yhteistyökumppaneiksi. Tämän lisäksi toimijat tekevät yhteistyötä muiden säätiöiden, järjestöjen ja liittojen kanssa. Esimerkiksi OKKA-säätiö on tehnyt runsaasti yhteistyötä alueellisten kestävän kehityksen kasvatuksen verkostojen ja toimijoiden kanssa. Haasteena kyselyssä nähtiin kestävän kehityksen kasvatuksen valtakunnallisen koordinaation ja vastuunjaon OKM:n, YM:n sekä STM:n välillä.

Yhteistyö opetushallinnon sekä järjestöjen, kuten OKKA säätiön ja Syksen, kanssa on haastateltavien näkemysten mukaan toiminut hyvin. Järjestöjen ongelmana on kuitenkin resurssien puute, joka rajoittaa mahdollisuuksia tukea kaikkia toimijoita, kuten esimerkiksi kuntia, kestävän kehityksen koulutuksen kehittämisessä.

Case: RCE Espoo – verkosto

Espoo valittiin ensimmäisenä suomalaisena toimijana YK:n yliopiston RCE (Regional Centres of Expertise)- verkoston jäseneksi 25.1.2011. YK:n verkosto koostuu paikallisista RCE (Regional Centre of

¹³ Organisaatioiden toimenpiteet kansallisen kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman 2006–2014 toimenpide-esitysten edistämiseksi, 2012, OKM /YM

¹⁴ Elinkeinoelämän keskusliitto (EK), Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ), Opetus-, kasvatus- ja koulutusalojen säätiö (OKKA-säätiö), Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY), Helsingin Yliopisto (HY), Opettajankoulutuslaitos (OKL) sekä Natur och Miljö

Expertise) -verkostoista, joiden tavoitteena on toteuttaa YK:n kestävän kehityksen koulutuksen vuosikymmenen (2005 – 2014) tavoitteita ja muuntaa ne paikallisiin ja alueellisiin olosuhteisiin sopiviksi.

RCE Espoo -verkoston tavoitteena on

- Lisätä kuntalaisten tietoisuutta ja ymmärrystä hyvinvoinnista, kestävästä kehityksestä ja tavoista toimia kestävästi.
- Integroida kestävän kehityksen kasvatus osaksi päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten opetusta, toimintakulttuuria ja arkea.
- Lisätä opettajien, kasvattajien ja kouluttajien osaamista tarjoamalla koulutusta, menetelmiä ja materiaaleja.
- Luoda käytänteitä ja toimintamalleja niin, että jokainen kuntalainen pitää huolta niin rakennetusta kuin luonnonympäristöstäkkin ja osallistuu aktiivisesti oman kaupungin kehittämiseen kestävä kehityksen hengessä

Espoon kestävän kehityksen verkoston (Regional Centre of Expertise Espoo) ovat perustaneet yhteistyössä Espoon kaupungin sivistystoimi, sosiaali- ja terveystoimi sekä tekninen - ja ympäristötoimi, Laurea ammattikorkeakoulu, Metropolia ammattikorkeakoulu, Aalto-yliopisto, Helsingin yliopisto, Ammatillinen koulutus kuntayhtymä Omnia, Espoon työväenopisto sekä useat kestävän kehityksen edistämiseen sitoutuneet yksityiset yritykset ja yhdistykset: Active Life Village, HSY, Kuluttajavirasto, Kierrätyskeskus, Marefort, Metsähallitus, Motiva, Luontoportti, OKKA-säätiö, Sampo, Suomen ympäristökasvatuksen seura Sykse, Suomen ympäristökeskus SYKE ja Kauppakamari. Mukaan ovat liittyneet myös Espoon ympäristöyhdistys, SPR Nuorten turvatalo sekä Tiedeopetusyhdistys.

Verkoston jäseninä on eri alojen ammattilaisia ja asiantuntijoita, jotka työskentelevät kestävä kehityksen edistämisen ja ilmastonmuutoksen torjumisen parissa. Mukana on mm. opettajia, tutkijoita, eri alojen ammattilaisia, yrittäjiä ja toimittajia. He välittävät tietoa kestävästä kehityksestä ja kehittävät omaa toimintaansa kestävä kehityksen koulutuksen tavoitteiden suunnassa kaikilla aloilla ja kaikilla koulutustasoilla. Verkosto yhdistää formaalin, informaalien ja epäformaalin kasvatuksen kestävä tulevaisuuden rakentamiseksi. Toiminnassa yhdistyy kestävä kehityksen kolme ulottuvuutta: ekologinen, taloudellinen ja sosiokulttuurinen.

Käytännössä tämä tarkoittaa mm. yleisen tietoisuuden lisääntymistä kestävästä kehityksestä ja tavoista toimia kestävästi, hyvää elämää, luonnon monimuotoisuuden suojelemista, vastuullisuutta, osallisuutta, hyvinvointia lisäävien palvelujen ja tuotteiden tuottamista kuntalaisilla, kestävä kuluttamista, liikkumista, kierrätystä ja energiatehokasta toimintaa.

Kaksi kertaa vuodessa järjestettävät RCE Espoo -seminaarit ovat yhteisöllisen tiedonjakamisen ja yhteisen tiedonrakentamisen foorumeja, millä verkosto saa toimintansa tueksi uusinta tutkimustietoa kansallisilta ja kansainvälisiltä hyvinvoinnin, kestävä kehityksen ja kestävä kehityksen kasvatuksen ja huippuasiantuntijoilta.

RCE Espoo on Suomen ensimmäinen RCE -verkosto. Pohjoismaiden ensimmäinen verkosto, RCE Skåne, on toiminut Ruotsissa vuodesta 2007 alkaen.

Onnistumisen edellytykset

RCE Espoon perustaminen lähti liikkeelle yksittäisistä innokkaista henkilöistä sekä kaupungin sitoutumisesta verkoston toimintaan. RCE Espoo -verkoston alkuvaiheessa lähdettiin avoimesti ja objek-

tiivisesti tarkastelemaan kestävä kehityksen, kasvatuksen ja koulutuksen nykytilaa ja haasteita. Todettiin mm. ettei kasvattajilla, kouluttajilla tai opettajilla eri koulutuksen tasoille ole kunnassa tietoa kestävä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmenen tavoitteista eikä ole organisoitua koulutusta tai ohjelmia ja suunnitelmia edetä kohti tavoitteita. Nykytilan arvioinnin perusteella laadittiin verkostolle visio: ”Kestävä tulevaisuus on aktiivinen valinta ja me teemme sen/saavutamme sen yhdessä” sekä toimintasuunnitelma. Eri koulutussektoreiden oppilaitokset ovat tehneet oman sitoumuksensa verkoston toimintaan. Toimijoiden yhdistäminen yhteisten tavoitteiden alle ei ollut täysin mutkatonta, mutta koko ajan tietoisuus lisääntyy, yhteistyö selkiytyy ja löytyy enenevissä määrin oppilaitoskohtaisia onnistumisia. Verkoston onnistumisen edellytyksinä on erityisesti nähty johtajuus, yhteistyö kaikilla koulutuksen tasoilla, tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä koulutus, jossa varmistetaan, että kaikki kuntalaiset saavat taidot toimia kestävä tulevaisuuden puolesta.

Case: Luonto- ja Ympäristökasvatusta sekä Kestävän elämäntavan kasvatusta tukevien verkosto LYKE

Suomessa ei ole ollut yhtenäistä toimintamallia päiväkotien, koulujen ja nuorisoryhmien tukemiselle luonto- ja ympäristökasvatuksessa sekä kasvatuksessa kestävään elämään. Tukiverkosta on kaivattu pitkään. Luonto- ja ympäristökoulujen liiton hankkeessa syntyi ajatus rakentaa tukiverkosto luonto- ja ympäristökouluista, valtakunnallisista nuorisokeskuksista, Metsähallituksen luontokeskuksista ja leirikoulukeskuksista, jotka järjestävät jo nykyisellään ympäristökasvatusta tukevaa toimintaa. Nämä organisaatiot myös kattavat yhdessä melko hyvin koko Suomen.

Monipuolisten oppimisympäristöjen ja uusiin kasvatustavoitteisiin liittyvän erityisosaamisen tukeminen on tärkeää uusiutuvalle koululle. Verkosto tarjoaa valtakunnallisen rakenteen tukipalveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen. Verkoston tavoitteena on edistää kestäviä elämäntapoja, ympäristövastuullisuutta ja luonnon tuntemusta päiväkodeissa, kouluissa ja nuorisotyössä, sekä tukea lasten ja nuorten kasvamista kansalaisyhteiskunnan jäseneksi osallistavan kasvatuksen kautta. Verkosto myös tukee ulkona tai teeman mukaisissa oppimisympäristöissä tapahtuvaa opetusta ja toiminnallista oppimista. Verkoston pitkän tähtäimen tavoitteena on, että kaikilla päiväkodeilla ja kouluilla Suomessa on paikka, johon ne voivat tukeutua verkoston toimintaan liittyvissä asioissa.

Verkosto tuo toimijoita lähemmäs toisiaan ja laajentaa kaikkien toimijoiden näkökulmaa. Verkoston avulla voidaan myös tehostaa toimintaa, kun on mahdollista hyödyntää yhteistä viestintää sekä jakaa ohjelmia vähentäen yksittäisten organisaatioiden suunnittelutyötä. Verkosto on valtakunnallinen ja kahden hallintokunnan edustus (YM ja OKM) tuo painoarvoa. Edunvalvonta on suuren verkostona helpompaa kuin yksittäisille toimijoille. Yhteiset kriteerit myös tuovat uskottavuutta ja laatua toimintaan.

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry. toimii verkoston koordinaattorina. LYKE-verkostolla on ohjausryhmä, johon kuuluvat edustajat OPH:sta, Suomen Ympäristökasvatuksen Seurasta, Metsähallituksesta, Nuorisokeskukset ry:stä, Suomen leirikoulu yhdistyksestä ja Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitosta. Lisäksi ryhmälle antavat asiantuntija-apuaan asiantuntija OKM:stä ja YM:n ympäristökasvatuksen valtakunnallinen koordinaattori Keski-Suomen ELY-keskuksesta.

Lisätietoa LYKE-verkostosta: www.luontokoulut.fi/lyke.php

4 Strategioiden toimeenpano koulutussektoreittain

4.1 Yleissivistävä koulutus

Kestävä kehitys sisältyy perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (OPH 2004) aihekokonaisuuteen ”Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta”. Lukioiden opetussuunnitelmassa (OPH 2003) ”Kestävä kehitys” on yksi kuudesta aihekokonaisuudesta. Perusopetuksesta toteutettu *Aihekokonaisuuksien tavoitteiden toteutumisen seuranta-arviointi 2010* -raportin¹⁵ mukaan vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta -aihekokonaisuus oli muuttanut koulun toimintaa paljon tai erittäin paljon noin 29 % kouluista. Aihekokonaisuus oli näkynyt koulujen toiminnassa eniten oppitunneilla (86 %), ruokailussa (70 %) ja välitunneilla (64 %). Aihekokonaisuutta piti tärkeänä tai erittäin tärkeänä 91 % opettajista. Yli 50 % kouluja ei kuitenkaan ollut yhtään osallistujaa aihekokonaisuutta käsittelevässä täydennyskoulutustilaisuudessa.

4.1.1 Koulujen kestävä kehityksen toiminta

Vuonna 2008 toteutetun kyselyn¹⁶ mukaan strategioiden asettaman tavoitteen mukainen oma kestävä kehityksen toimintaohjelma oli keskimäärin neljänneksellä peruskouluja ja kolmanneksella lukiota. Olemassa olevat ohjelmat vaikuttivat koulun opetukseen ja arkeen, mutta kestävä kehityksen kasvatus ja arkipäytänteet toteutuivat kouluissa vain kohtalaisesti, yhteistyötä tehtiin vielä vähän ja ulko-opetuksen määrä oli pieni. Tilanne oli parempi kouluissa, jotka olivat tehneet oman kestävä kehityksen toimintaohjelman tai saaneet Vihreän lipun tai oppilaitosten ympäristösertifikaatin toiminnastaan. Ainoastaan joissakin kouluissa oli kestävä kehityksen kasvatuksen erityisiä resursseja, kuten vastuuoopettajalle korvaus työstään tai hanke- ja retkirahaa. Ympäristövastaava löytyi noin neljänneksestä kouluja. Opettajat kaipaivat erityisesti täydennyskoulutusta, mutta myös ulkopuoliset asiantuntijat ja valmiit ohjelmat saivat runsaasti kannatusta.

Tätä arviointia varten toteutetussa kyselyssä (2012) 9 % koki, että koulutusjaoston strategiasta on ollut apua kestävä kehityksen integroimisessa opetuksessa sen toimenpide-ehtotusten kautta ja 8 % koki, että strategia on tuonut kestävä kehityksen opetussuunnitelmiin. Loput vastaajista kokivat, että joko strategiasta ei ollut apua, sitä ei tunnettu tai ei osattu sanoa. Opetusministeriön strategiaa ei pidetty hyödyllisenä kestävä kehityksen integroimisessa opetukseen erityisesti sen vuoksi, ettei sitä tunnettu.

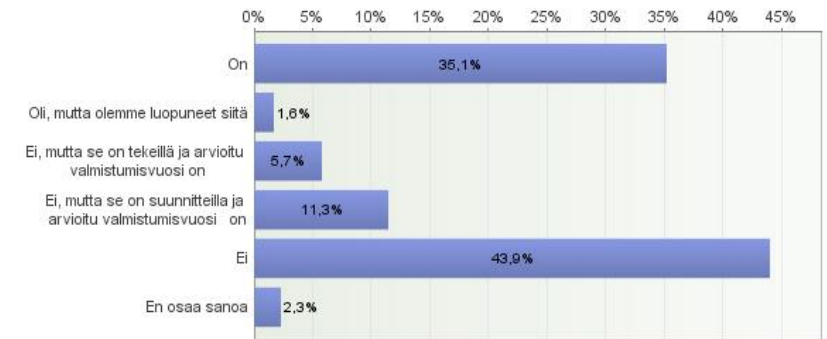
Tätä arviointia varten toteutetun kyselyn tavoitteena oli myös päivittää vuonna 2008 tehtyä kyselyä koulujen kestävä kehityksen ohjelmista ja toiminnasta. Suoraan ei kyselytuloksia voi verrata, sillä

¹⁵ Aihekokonaisuuksien tavoitteiden toteutumisen seuranta-arviointi (2012), OPH. http://www.oph.fi/download/140129_Aihekokonaisuuksien_tavoitteiden_toteutumisen_seuranta-arviointi_2010.pdf

¹⁶ Kestävyyttä katsastamassa - ympäristökasvatuskysely perusopetuksen kouluille, lukioille ja kuntiin. Saara Susiluoma 2008. http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/Kestavyytta_katsastamassa_selvitys.pdf

vastaajien määrä ja kouluasteiden vastausjakauma on eri. Tästä eteenpäin ”kyselyllä” viitataan tämän hankkeen kyselyyn. Vastanneista kouluista 35 %:lla oli kestävä kehityksen ohjelma (kuva 4.1). Ohjelman määritelmää ei annettu, joten koulut voivat viitata erilaisiin toimenpideohjelmiin. Lähes puolet kestävä kehityksen ohjelman omaavista tai sitä suunnittelevista peruskouluista ja lukioista olivat yli 300 oppilaan kouluja. Niitä, joilla ei ollut ohjelmaa, löytyi kaiken kokoluokan kouluista melko tasaisesti. Suurin osa niistä kouluista, joilla oli kestävä kehityksen ohjelma tekeillä, oli ohjelma valmistumassa vuosien 2012–2013 aikana. Ohjelmaa suunnittelevien osalta valmistumisvuosi oli keskimäärin 2013–2014. Kyselyyn ovat todennäköisemmin jättäneet vastaamatta koulut, joilla ohjelmaa ei ole, joten koko koulupopulaatiossa ohjelmien prosenttiosuus lienee pienempi.

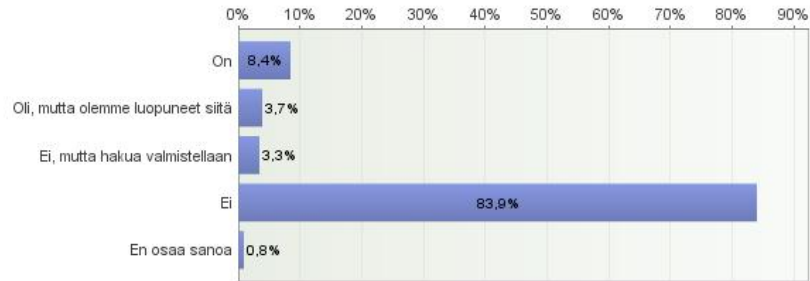
Kuva 4.1 Kestävä kehityksen ohjelmien jakauma peruskouluissa ja lukioissa (N=917)

Kyselyyn vastanneista kouluista vähän alle joka kymmenellä oli Vihreä Lippu -ohjelma (Kuva 4.2). Vihreän lipun omaavissa kouluissa yli puolet (55 %) olivat suuria yli 300 oppilaan kouluja. Vihreän lipun kouluista noin vähän yli joka kymmenellä (12 %) oli myös OKKA-säätiön kestävä kehityksen sertifikaatti. Vihreä lippu -ohjelman laajemmän käyttöönoton haasteena pidettiin sen kustannuksia ja hallinnollisia vaateita.

”Jos oph haluaa, että koulut ottavat käyttöön erilaiset sertifikaatit eri aloilta ja koulujen edellytetään osallistuvan vihreä lippu yms hankkeisiin, on niiden oltava maksuttomia. Perusopetus on maksutonta, valtiovallan on kyettävä pitämään se myös sellaisena. On älytöntä että koulujen pitää omasta budjetistaan/taikoa yhteistyökumppaneilta maksut erilaisten säätiöiden/tekijänoikeusjärjestöjen toimintaan.”

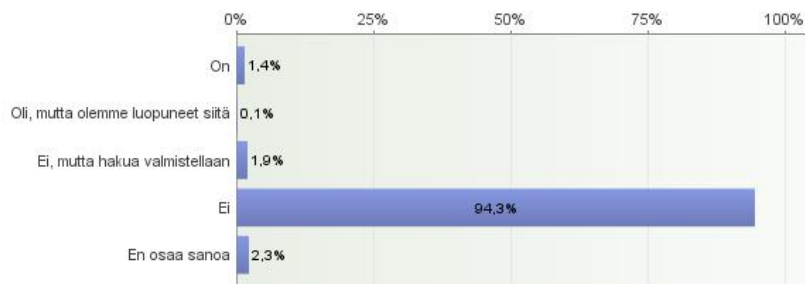
”Vaikka meillä ei ole sertifikaatteja yms. teemme paljon tietoista työtä kestävä kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen eteen. Tätä ”hiljaista toimintaa” voisi tuoda esille tiedottamisessa, sillä keken ”virallistaminen” vaatii aina lisäresursseja (tekijän ja rahaa). Pienet arkipäivän teot ovat nekin merkityksellisiä. Kynnys lähteä anomaan keksertifikaatteja/vihreää lippua jne. tuntuu korkealta.”

Kuva 4.2 Vihreä lippu -ohjelman jakauma peruskouluissa ja lukioissa (N=917)

OKKA-säätiön kestävän kehityksen sertifikaatti löytyi kyselyyn vastanneista vain 13 koulusta (Kuva 4.3). Näistä kouluista suurimmalla osalla (70 %) oli myös Vihreä lippu -ohjelma. Myös OKKA-säätiön sertifikaatin kouluista suurin osa oli yli 300 oppilaan kouluja.

Kuva 4.3 OKKA-säätiön kestävän kehityksen sertifikaatin jakauma peruskouluissa ja lukioissa (N=917)

Yksi teema arvioinnin kohteena olevissa strategioissa oli mm. yhteistyön kehittäminen paikallisella tasolla. Kouluilta kysyttiin, ovatko ne mukana jossakin kestävän kehityksen kasvatuksen kansainvälisissä kehittämisverkostoissa kuten ENO-verkkokoulussa, ENSI-verkostossa, GLOBE-ympäristökasvatusverkostossa, UNESCO-kouluverkossa tai jossakin muussa. Vastanneista kouluista 88 % ei ollut mukana missään kansainvälisessä kestävän kehityksen kasvatuksen verkostossa. Eniten koulut olivat näistä mukana UNESCO-kouluverkossa, mutta myös tässä vastausprosentti oli alle kolme. Muina verkostoina mainittiin erityisesti Vihreä lippu -ohjelmaan liittyvä Eco-Schools-ohjelma sekä Comenius-hankkeet. Vihreä lippu -ohjelman ja OKKA-säätiön kestävän kehityksen sertifikaatin omaavat tai sen hakua valmistelevat koulut olivat selvästi muita kouluja enemmän mukana kansainvälisissä kestävän kehityksen verkostoissa.

Koulujen kestävän kehityksen toiminnassa haasteena pidettiin erityisesti alueen puutteellista jätehuoltoa, joka romuttaa koulujen harjoittamaa kierrätystä. Kierrätysastiat saattoivat myös muun

muussa olla toisen hallintokunnan alaisuudessa. Myös kuntien yleistä tahtotilaa ja käytännön toimenpiteitä pidettiin puutteellisina tukeakseen koulujen kestävän kehityksen toimintaa riittävästi. Kunnilta toivottiin suunnannäyttää ja johtajuutta.

”Esim ”maalla” ei pystytä koululle järjestämään arjen kierrätystä: pahvit, metallit, paperi eli voi lajitella ja kellekään ei kuulu se, että omalla autolla ja ajalla veisi niitä harvoin aukiolemaan kierrätykseen, joten lajiteltuna samaan roskikseen. Kun arjen teot ovat vaikeita, tuntuu Itämeri kaukaiselta.”

”Koulun tukipalvelu pitää saada toimimaan niin, että kierrätys, energian ja veden säästö toteutuu ja niitä seurataan systemaattisesti.”

”Kunnan/kaupungin tasolla voisi määritellä tietty minimitaso, joka velvoittaisi kaikkia perusasteen kouluja.”

Koulujen toimintaa pitäisi myös sen osalta nähdä kokonaisuutena, että kiinteistöhuolto sekä koulun keittiö- ja siivouspalvelut tukevat koulujen kestävän kehityksen tavoitteita.

4.1.2 Koulujen toteuttama kestävän kehityksen opetus

Kestävän kehityksen koulutuksen toteutuminen kouluissa tuntui vaihtelevan suuresti koulukohtaisesti. Osa kouluista toteutti sitä proaktiivisesti, joko itsenäisesti tai esimerkiksi kunnallisen ohjelman siivittämänä. Osa kouluista puolestaan koki, että kestävä kehitys syö resursseja jo valmiiksi kovasti työllistyneiltä koulun henkilöstöltä ja siksi siihen on panostettu vähemmän. Yleisesti ottaen koulut pitivät keskeisimpinä haasteina kestävän kehityksen sisällyttämisessä opetukseen kestävän kehityksen hukkumista muiden laajojen teemojen joukkoon, resurssien puuttumista, kestävän kehityksen monimuotoisuutta sekä tuntijakoa, jossa kestävä kehitys on poikkialainen (Kuva 4.4). Myös kiinnostuksen puute opettajien keskuudessa pidettiin melko isona haasteena.

”Oppiaine sisällöt ovat lukiossa niin laajat että asiat, jotka eivät ole selkeästi sisällöissä, jäävät helposti sivuun”

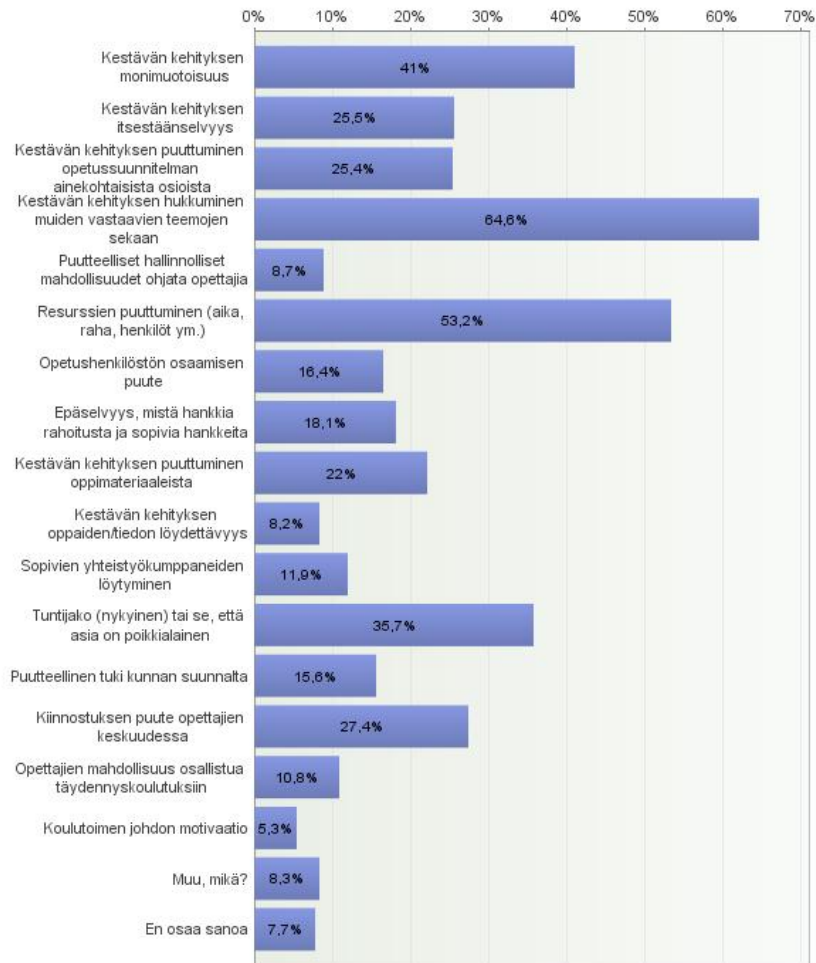
”OPS ahdettu liian täyteen ja yo-tutkinto ohjaa liikaa”

”Keke sisältyy luontevasti koulun toimintoihin, joten suurempia haasteita toteutukselle ei mielestäni ole.”

”Koulussa on meneillään tällä hetkellä monta eri kehittämishanketta. Aika ja resurssi ei millään riitä koko ajan uusien hankkeiden aloittamiseen ja läpiviemiseen. Henkilökunta väsy.”

”Tällä hetkellä kouluissa on pinnalla muita selvästi tärkeämpiä asioita (esim lasten ja perheiden henkinen hyvinvointi), joiden eteen tehdään äärettömän paljon työtä.”

Kuva 4.4 Haasteet kestävän kehityksen sisällyttämisessä opetuksessa (N=917)

Kyselyssä ja haastattelussa nostettiin esille yhtenä opettajien käytännön haasteena siitä, etteivät he voi osallistua täydennyskoulutuksiin työajalla, kun sijaisia ei haluta palkata. Opettajien kiinnostus osallistua koulutuksiin työajan ulkopuolella oli puolestaan vähäinen. Kestävän kehityksen sisällyttäminen aihekokonaisuuteen pidettiin toisaalta hyvänä ja se on edesauttanut koulujen kestävän kehityksen koulutusta ja kasvatusta. Toisaalta aihekokonaisuuksien merkitystä on jouduttu kouluissa painotamaan opettajille erikseen ja tästä syystä suurin osa vastaajista toivoi kyselyn avovastauksissa, että kestävä kehitys olisi selkeämmin saatava osaksi uutta opetussuunnitelmaa oppiainekohtaisesti.

”Kestävä kehitys on aihekokonaisuuksien myötä mukana koulun toiminnassa, mutta usein asia unohtuu. Pitäisi saada enemmän käytännön arkea kestävään kehitykseen koko organisaation toimesta. Suunnitelmista käytäntöön kuitenkin niin että periaatteita noudatetaan pienillä arkikäytännöillä.”

”Jokaisen koulun sijainnin kautta löytyy kestävän kehityksen aihepiirejä joita vain pitämällä silmänsä auki voidaan ottaa opetusohjelmaan. Tulevissa opetussuunnitelman perusteissa pitäisi kouluja ohjata löytämään kestävään kehitykseen liittyviä toteuttamiskelpoisia toimintoja ja kirjata ne koulukohtaisesti opetussuunnitelmiin. Vuosittaisissa suunnitelmissa voitaisiin yksilöidä kulloinkin tapahtuva toiminta eri oppiaineiden ja muiden yhteistyötahojen osalta”

”Selkeämmin osaksi uutta opetussuunnitelmaa oppiainekohtaisesti.”

Koulun toimintaa ja myös kestävän kehityksen opetusta ja kestävän kehityksen ”hukkumista” muiden asioiden sekaan tukisi monen vastaajan mielestä se, että asennekasvatusta tehtäisiin aktiivisemmin niin kouluissa kuin kotona ja laajemmin yhteiskunnassa. Aktiivinen keskustelu oppilaiden kanssa siitä, millä kuljetaan kouluun, miten lajitellaan jätteitä, minkälaisia hankintoja koululle kannattaa hankkia, tavaroiden elinkaari sekä erilliset koululla järjestettävät tapahtumat auttavat kyselyyn vastaajien mielestä hahmottamaan kestävän kehityksen konkreettisia toimia ja tekemään kestävästä kehityksestä normaali osa arkea. Moni vastaaja näki keskeisenä asiana tuen vanhemmilta, kunnilta ja muilta yhteiskunnallisilta toimijoilta. Koulu voi omalta osaltaan tukea laajempia pyrkimyksiä, mutta koulun viesti ei ole välttämättä yksinään riittävä, jos yhteiskunnassa vallitsee kestävän kehityksen kanssa ristiriidassa olevia arvoja. Kestävän kehityksen koulutuksen tavoitteita puolestaan tuki vahvasti, mikäli kunnalla oli oma kestävä kehitystä tukeva ohjelma. Kestävä kehitys tuntui olevan yleisellä tasolla edelleen monelle hankalasti ymmärrettävä käsite, jossa korostuu erityisesti ekologinen ulottuvuus. Arvioinnin kohteena olevien strategioiden tavoitteet painottaa enemmän sosiaalista ulottuvuutta ei ole siis toteutunut.

”En ole huolissani koulujen panoksesta, mutta kotien elämäntyylillä on se varsinaisen kasvualusta, jolle koululaisen asenteet rakentuvat.”

”Yksittäinen koulu ei kykene nykyisessä kasvatusilmapiirissä repeämään kehittämistyöhön, kun arjessa hengissä selviäminen on niin vahvasti fokuksessa. Keke edistyy, kun kunnan johtoryhmä, valtuusto ja hallitus sekä alueelliset toimijat oikeasti sitoutuvat asiaan.”

”Kaupunkimme on mukana HINKU- hankkeessa ja sen myötä koko kaupunki koulut mukaanlukien ovat sitoutuneet kestävän kehityksen edistämiseen.”

Arvioinnin kohteena olevien strategioiden tavoitteena oli myös oppimateriaalien kehittäminen ja koulujen käyttämien tietolähteiden kartoitus. OPH:n kestävän kehityksen verkkopalvelu¹⁷, jossa esitellään arvioinnin kohteena olevat strategiat, kestävän kehityksen aihekokonaisuutta sekä muun

¹⁷ www.edu.fi/teemat/keke

muassa teemoja ja tehtäviä ja tietolähteitä, oli jonkun verran tuttu 40 %:lle kyselyyn vastanneista kouluista. Lähes kaksi kolmesta ei tuntenut verkkopalvelua juurikaan tai ei ollenkaan. Haastatteluissa korostui, että oppaiden määrää pidettiin sinällään riittävänä ja osa oppaista/kirjoista kuten *Kestävän elämäntavan oppiminen* ja *Ympäristökasvatuksen käsikirja* olivat koulujen käytössä, mutta koulujen keskuudessa tuntui edelleen olevan tarve löytää helposti käytännönläheisiä oppaita, joita voi hyödyntää suoraan opetuksessa tai toivottiin oppikirjoihin enemmän kestävän kehityksen näkökulmia. Osan mielestä tämä tosin toteutuu jo. Opettaja-lehteen kaivattiin vinkkejä ja tietoa kestävän kehityksen koulutuksesta. Ehdotettiin myös lisää asiantuntijatuntija- ja kouluvierailuja kestävän kehityksen koulutuksen vahvistamiseksi ja vinkkien saamiseksi.

”Enemmän oppiainekohtaisia interaktiivisia (verkko)materiaaleja, jotka olisi helppo ottaa käyttöön opettajien toimesta.”

”Valmiita ideoita suoraan s-postilla kaikille opettajille...tai ainakin esimiehille, jotka välittävät ne edelleen. Opettaja -lehteen teemanurkka; valmis toimintapaketti.”

”Meillä keke on ollut jo vuoden kehittämiskohteena. Idea tuli koululle postitetusta julkaisusta (tarkkaa nimeä en muista). Siitä saimme hyviä käytännön ideoita keke-ohjelman aloittamiseksi. Tällaiset julkaisut ovat hyviä.”

”Sopivaa materiaalia kaikille luokka-asteille.”

”Kivoja projekteja, selkeitä oppimateriaaleja, oppikirjoihin teemoja, sähköistä oppimateriaalia, pelejä”

Osa kaipasi lisää rahoitusta ja hankkeita kestävän kehityksen koulutuksen edistämiseksi, mutta toisaalta osan mielestä kestävän kehityksen on sisällytettävä luontevalla tavalla osana opetusta ilman erillisiä projekteja. Toisaalta kiire ja muunlaiset teemat nähtiin kilpailevan kestävän kehityksen koulutukseen käytettävissä olevista resursseista.

Case: ENSI – oppilaitosten kansainvälinen ympäristökasvatuksen kehittämishanke

ENSI on kansainvälinen OECD-maiden ohjelma, joka on toiminut vuodesta 1986 lähtien. ENSI muodostaa kansainvälisen verkoston, jonka tavoitteena on tukea pedagogista kehitystyötä kouluissa ja oppilaitoksissa tutkimuksen sekä kansainvälisten kokemusten vaihtamisen avulla.

ENSI:n toiminnassa keskeistä on koulujen ja oppilaitosten kehittäminen ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen kasvatuksen keinoin sekä tutkimustietoon perustuvan kehitystyön hyödyntäminen ja levittäminen monipuolisesti eri koulutusaloilla. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan ohella ENSI toimii aloitteellisena koordinaattorina ja tukena julkaisutoiminnalle sekä tutkimus- ja kehittämistulosten levittämiseksi. Kansainvälinen ENSI-verkosto on nimetty YK:n kestävän kehityksen kasvatuksen vuosikymmenen 2005–2014 tavoitteiden toteuttamisessa UNESCO:n partneriksi. Tätä kautta ENSI-koulut ovat osallisina teemavuosisikymmenen toiminnassa.

Suomen ENSI-verkostoja ja -toiminta

Suomen kansallisen verkoston muodostavat Suomessa ENSI-ohjelman toteuttamiseen sitoutuneet koulut ja oppilaitokset sekä niissä toimivat opettajat, oppilaat ja muu henkilökunta. Koulujen ja oppilaitosten kanssa yhteistyössä ENSI-verkostossa toimivat opetushallinto, tutkimus ja opettajakoulutus. Suomen kansallisen ENSI-verkoston tehtävänä on toimia kestävän kehityksen edistäjänä sekä

paikallisesti että alueellisesti. Yhteyksiä pidetään yllä muun muassa osallistumalla kansainvälisen ENSI-verkoston tapahtumiin ja kokouksiin sekä ympäristökasvatukseen ja kestävän kehityksen kasvatukseen keskittyviin projekteihin. Usein toimintaa toteutetaan Euroopan Unionin rahoituksen turvin esimerkiksi Comenius-hankkeina yhteistyössä Suomen ja kansainvälisen ENSI-ohjelman kanssa.

Suomen ENSI-koulujen verkostoon kuuluu tällä hetkellä noin kolmekymmentä koulua eri puolilta Suomea, mutta koulut ovat toimineet tietoisuuden levittäjänä myös laajemmin muille alueen kouluille. ENSI:n toimintaperiaatteena on kiinnittää huomiota kouluihin kokonaisuutena. Tämä näkyy verkoston tapaamisissa niin, että kouluista kutsutaan ENSI-koulutuksiin ja muihin tilaisuuksiin aina useita opettajia kustakin koulusta. Varsinkin koulujen johtajaopettajien ja rehtoreiden toivotaan tulevan itse paikalle. Näin halutaan tukea yhteisöllisyyttä kouluissa ja välttää ENSI-ohjelman projektien muodostumista yhden opettajan tehtäväksi koulussa tai oppilaitoksessa.

Koulujen edustajien kanssa yhteistyössä ENSI-ohjelmassa on mukana hallintoon kuuluvia toimijoita, kuten kouluhallinnon edustajia ja kuntatason vaikuttajia. Kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sitoutuneet vanhemmat ja perheenjäsenet ovat tärkeä kohderyhmä paikallistasolla. Muita yhteistyötahoja ovat esimerkiksi yritykset tai yhteisöt. Kolmantena toimintaryhmänä Suomen ENSI-verkostossa ovat tutkijat, jotka työskentelevät usein opettajankouluttajina ja käyttäytymistieteellisillä tieteenaloilla sekä ainedidaktiikan osalta ainakin kaikissa yleissivistävän koulutuksen oppiaineissa.

Suomalaisen ENSI-toiminnan erityisvahvuus on koulun kentän, tutkijoiden ja hallintoväen muodostama kolmio ja sen vakiintunut yhteistyö. Suomen ENSI-toiminnan rikkautena voidaan pitää myös eri kouluasteiden aktiivisuutta hankkeessa sekä tieto- ja viestintätekniikan avulla tapahtuvaa yhteistoimintaa lähitapaamisten välillä. Suomalaiselle ENSI-toiminnalle on luonteenomaista laadukas ja tutkiva lähestymistapa, jota eivät ilmennä pelkästään hankkeessa toimivat tutkijat, vaan myös mukana olevat opettajat ja opiskelijat. Hankkeessa opettajat ja opiskelijat ovat keränneet tietoa ympäristöstä ja pyrkineet aktiivisesti vaikuttamaan oman ympäristönsä kehittämiseen. Osa opettajista on tähän toimintaan liittyen edistänyt omaa väitöstutkimustaan. Uudet ajatukset ja niistä kumpuavat uudenlaiset käytänteet, joita on myös jaettu toimijoiden kesken, ovat olleet suomalaisen ENSI-hankkeen erityispainopiste. Kansainväliset yhteydet tuovat myös lisäarvoa verkoston toimintaan.

4.2 Kestävä kehitys ammatillisessa koulutuksessa

Haastateltavien näkemysten mukaan kestävän kehityksen strategiat toteutuvat ammatillisessa koulutuksessa paremmin kuin useilla muilla koulutussektoreilla. Syyksi nähtiin, että ammatillinen koulutus on melko lähellä työnantajia ja työelämää, jolloin työelämästä tulevat osaamistarpeet heijastuvat herkemmin opetukseen kuin esimerkiksi korkeakouluopetuksessa tai yleissivistävässä koulutuksessa. Kestävä kehitys ja etenkin ympäristöasiat ovat useilla aloilla jo nousseet keskeisiksi ja osaksi normaalia toimintaa. Oppilaitosten on pysyttävä tässä kehityksessä mukana ja vastattava työnantajien tarpeisiin. Haastateltavien mukaan opettajien täydennyskoulutus ja kontaktit työelämään sekä ammattijärjestöihin vaikuttavat siihen, nähdäänkö kestävä kehitys luonnollisena osana ammatillista koulutusta ja kestävän kehityksen osaaminen normaalina osana oppilaan ammattitaitoa. Hotelli- ja ravintola-ala mainittiin yhtenä esimerkinä, jossa kestävä kehitys ja etenkin ympäristöasiat ovat nousseet keskeisiksi työntekijöiden ammattitaidon kannalta. Oppilaitosten johdon ja opettajien sitoutuminen vaikuttavat merkittävästi myös siihen, miten kestävän kehityksen teemat, kuten ympäristöasiat näkyvät opetuksessa tai miten ne huomioidaan koulun muussa toiminnassa. Ammatillisen

koulutuksen 2009/2010 uusituissa ammatillisissa perustutkinnoissa kestävä kehitys on yksi elinikäisen oppimisen avaintaidoista. Kestävä kehitys sisältyy siis kaikkiin perustutkintoihin.¹⁸ Kestävän kehityksen sisällyttäminen opetukseen esimerkiksi Draivi-mallin (ks. alla) mukaan voisi olla toimiva ratkaisu etenkin ammatillisessa koulutuksessa. Myös muilla kuin ammatillisen koulutuksen alueella voitaisiin käynnistää hankkeita, joissa tehtäisiin alan oppilaitoksille kestävä kehityksen oppimispolkuja. Saman alan muut oppilaitokset voivat ottaa mallia ja mahdollisuuksien mukaan kopioida tai soveltaa käytäntöjä omien tarpeidensa mukaan. Tämä olisi tehokas tapa jalkauttaa kestävä kehitys eri alojen opetukseen.

Oleellista ammatillisen koulutuksen toimintamalleissa on se, että kestävä kehitys sidotaan käytäntöön ja se saa konkreettisen hahmon.

Case: Heltech – kestävä kehitys autoalan ammatillisessa koulutuksessa

Helsingin tekniikan alan oppilaitos, Heltech on erinomainen esimerkki siitä, miten on onnistuttu läpäisevästi ja monipuolisesti nivomaan kestävä kehityksen opetus ammatilliseen koulutukseen. Yhteistyössä SYKLI:n kanssa toteutetussa Draivi-projektissa (2008–2011) kehitettiin työkaluja ja opetusaineistoja autoalan ammatilliseen opetukseen. Tavoitteena oli parantaa kestävä kehityksen ja tulevaisuuden osaamistarpeiden huomioon ottamista alan ammatillisessa opetuksessa.

Kestävä kehitys on oppilaitoksen autoalan tutkinnossa sisällytetty opintosuunnitelmaan. Kullekin opintojaksolle on suunniteltu oppimispolku ja laadittu opetuksen sisällöt. Oppimispolku on kuvaus kestävä kehityksen oppimistavoitteista ja opetuksen sisällöistä tutkinnon aikana vuositasolla. Esimerkkioppimispolkua voivat muutkin oppilaitokset hyödyntää oman oppilaitoksensa kestävä kehityksen opetuksen suunnittelussa. Autoalan ammatilliseen koulutukseen laadituissa valmiissa opetuskokonaisuuksissa on kuvattu oppimistavoitteet, opetussisällöt sekä opetusmenetelmät. Kokonaisuuksiin sisältyy myös valmiita esityksiä ja opettajan taustamateriaaleja.

Työssä harjoittelujaksolle on lisäksi laadittu oma soveltamissuunnitelma. Oppilaille on annettu käytännön valmiuksia työpaikkojen kestävä kehityksen käytäntöjen arviointiin ja parantamiseen. Yhtenä esimerkkinä ovat tarkistuslistat, joiden avulla korjaamalla käydään läpi ympäristöasioiden huomioiminen. Näin on mahdollistettu opitun jalkauttaminen ja saatu valmiuksia opitun soveltamiseen myös käytännön työelämässä. Opetuksella on näin olleen hyvä vaikuttavuus alan kestävien käytäntöjen edistämiseksi laajemminkin.

Hankkeessa tuotettiin:

- Valmiita opetuskokonaisuuksia autoalan ammatilliseen opetukseen
- Tulevaisuusverstas-malli autoalan opetukseen
- Kestävän kehityksen oppimispolku autoalan ammatilliseen opetukseen
- Kuvaus kestävä kehityksen opetusmenetelmistä
- Kuvaus autoalan kestävä kehityksen opetusta tukevista vierailukohteista

- Korjaamon käytännöt kuntoon -opas oppilaitoksen korjaamotilojen sekä työssäoppimispaikkojen työympäristöjen ja käytäntöjen arviointiin ja kehittämiseen
- Ohje tarkistuslistojen hyödyntämiseen työssäoppimisjaksolla

Onnistumisen edellytykset

Hankkeen onnistuminen on pitkälti ollut kiinni siitä että hankkeen toteuttamiselle annettiin riittävät resurssit ja rahoitus, hanketta koordinoi asiantuntija ja siitä että oppilaitoksen johto on ollut sitoutunut asiaan. Hanke vaati arviolta 2-3 henkilökuukauden panostuksen kahden vuoden aikana, jolloin ulkopuolinen rahoitus on mahdollistanut palkan maksamisen työpanoksesta. Hanketta koordinoi SYKLI, joka oli myös hankkeen käynnistäjätaho joka alun perin ehdotti hankkeen läpiviemistä Heltechissä. Koululla oli ennestään tavoitteena ympäristöohjelman laatiminen, mutta mitään konkreettisia suunnitelmia viedä kestävä kehitystä opetukseen näin läpäisevästi ja järjestelmällisesti, ei ollut.

Hankkeen alussa järjestetty seminaari, johon osallistui laaja joukko alan asiantuntijoita, työnantajia ja järjestöjä (esim. Autoliitto) antoi hyvän pohjan työlle. Seminaari teki näkyväksi nykyaikaisen työelämän tarpeet kestävä kehityksen koulutukselle ja antoi inspiraatiota hankkeeseen osallistuville.

Saavutukset

Työnantajilta tullut palaute on ollut positiivista. Kysyntä kestävä kehityksen sisällyttämiseen opetukseen on tullut työelämän tarpeista. Esimerkiksi oppilaiden suorittamakaritoistyö, jossa on tarkistuslistoin käyty läpi korjaamon toimintaa, on saanut suitsuttavaa palautetta. ”Olisipa meillä tehty tällaista aiemminkin”.

Erityisesti oppimispolkumallia pidettiin hyvänä saavutuksena ja toimivana mallina jota kannattaisi muuallakin soveltaa. Erityisesti se on tehnyt kestävä kehityksen opetuksen näkyväksi. Myös aineiston kokoaminen on ollut toimivaa opettajien näkökulmasta. Ennen aineistot olivat hajanaisia. Oppilaille kestävä kehityksen opetus on luonteva osa ammatillista koulutusta joka antaa työelämän tarpeisiin vastaavia valmiuksia.

Hankkeessa tuotetut aineistot on koottu myös muiden oppilaitosten käyttöön, jolloin on mahdollistettu näiden käytäntöjen ja kehitystyön laajempi hyödyntäminen.

Heltech sai koko toiminnalleen OKKA-säätiön kestävä kehityksen sertifikaatin 27.3.2012

4.3 Korkeakoulut ja tutkimus

4.3.1 Korkeakoulujen kestävä kehityksen toiminta

Korkeakouluissa tapahtuva kestävä kehityksen edistämistyö voidaan jakaa kahteen toimintaluokkaan. Toinen on green campus -toiminta, eli opetustilojen, opiskelijaruokalojen, ym. toimintojen toteuttaminen innovatiivisilla, kestävä kehitystä edistävillä keinoilla. Tämä toiminta seuraa ns. living lab -ajatusta: opiskelijat ja tutkijat voivat omassa toimintaympäristössään kokeilla ja testata uudenlaisia toimintatapoja ja ratkaisumalleja kestävä kehityksen edistämiseksi. Haastateltavien mukaan green campus toiminta on nykyään jo pitkällä monessa korkeakoulussa, ja TEM:n omistaja-ohjaus Yliopistokiinteistöt Oy:n kautta on osaltaan auttanut edistämään sitä.

Toinen toiminta-alue on itse kestävä kehitystä käsittelevä opetus, joka voi vaihdella kestävä kehitystä käsittelevistä peruskursseista eri alojen yksittäistä kestävä kehityksen aspektia käsitteleviin

¹⁸ Tavoitteena on vahvistaa alakohtaista ympäristöosaamista, joka kattaa kaikki keskeiset koulutusalat. Ks. muun muassa: http://www.edu.fi/ammattikoulutus/elinikäisen_oppimisen_avaintaidot/kestava_kehitys

syventäviin kursseihin. Näiden kurssien kokonaistarjonta vaihtelee korkeakouluittain, eikä tämän selvityksen mukaan missään yliopistoissa ole esimerkiksi peruskurssi pakollisena osana opinto-ohjelmaa kaikilla aloilla. Tämä toiminta-alue on haastateltavien mukaan vaikeammin edistettävä, koska opetuksen ja tutkimuksen sisältöjen riippumattomuutta pidetään korkeassa arvossa. Kestävään kehitykseen liittyvän tutkimuksen kysyntä on kuitenkin lisääntynyt esimerkiksi Tekesin ja Sitran ohjelmissa ja se on puolestaan ohjannut tehdyn tutkimuksen suuntaamista.

Kuitenkin laaja-alaisen kestävän kehityksen tutkimuksen tekemistä pidetään edelleen hyvin haastavana ja vaikeana muun muassa siksi, että tutkimuksen nykikäytännöt eivät tue monitieteellistä tutkimusta yhtä hyvin kuin muuta tutkimusta ja esimerkiksi monitieteellisten artikkeleiden julkaiseminen ja siten julkaisupisteiden kerääminen on vaikeampaa. Yhtenä esteenä kestävän kehityksen aktiiviselle edistämiseksi tutkimuksessa ja opetustoiminnassa pidettiin myös sitä, että eurooppalaisessa tutkimuksessa ei arvosteta toimintaa ja pyrkimystä vaikuttaa samalla tavoin kuin esimerkiksi amerikkalaisessa tutkimuskulttuurissa. Tästä syystä myös katsottiin, että ammattikorkeakouluja on helpompi ohjata opetuksen sisältöjä kestävän kehityksen suuntaan, koska niillä on läheisempi kosketuspinta juuri käytännön toimintaan.

OKM laati vuonna 2010 kyselyn¹⁹ korkeakouluille kestävän kehityksen yleisestä edistämisestä²⁰. Saatujen vastausten perusteella hallinnonalan toimijatahoista suuri osa on perehtynyt kestävän kehityksen perussisältöihin sekä ryhtynyt käytännön toimenpiteisiin. Kestävä kehitys kuitenkin miellettiin valtaosin ekologisen kestävyuden näkökulmasta. Vaikka monissa korkeakouluissa on kestävää kehitystä edistävää kasvatusta ja toimintaa, useimmat haastatelluista pitivät tämän arvioinnin kohteena olevia strategioita suhteellisen vähämerkityksellisinä korkeakoulujen toiminnassa: strategioita ei tunneta kovinkaan laajalti, eikä niiden toteutumisen seurantaan ole panostettu. Tämän katsottiin johtuvan ensisijaisesti siitä, että OKM ei ole omista linjauksissaan korostanut strategioiden toteutusta ja seurantaan eikä pitänyt kyseistä asiaa riittävästi esillä. Useimmat korkeakouluhaastateltavista pitivät oman kestävän kehityksen toimintansa ajureina enemmän ympäröivän yhteiskunnan tuomia paineita ja erityisesti aloitteita ylioppilaskunnilta. Joissakin oppilaitoksissa oli hyödynnetty sisäisessä koulutuksessa erityisesti YK:n vuosikymmenstrategian tekstejä. Haastateltavien arviot strategioiden tavoitteiden toteutumisesta olivat myös epäileviä. Vaikka monia asioita on tehty, kestävän kehityksen edistäminen on kuitenkin edelleen hyvin paljon riippuvaista avainhenkilöiden innostuksesta eikä toiminta ole niin järjestelmällistä ja kattavaa kuin mitä strategioissa on tavoiteltu. Monet haastateltavat arvioivat kuitenkin, että ammattikorkeakoulut ovat onnistuneet strategioiden toteuttamisessa huomattavasti paremmin kuin yliopistot.

OKM:n roolia suhteessa korkeakoulujen kestävän kehityksen edistämistyöhön pidettiin yleisesti ottaen haastavana johtuen korkeakoulujen autonomisesta roolista. Monet haastateltavat kuitenkin toivoivat, että OKM ohjaisi voimakkaammin korkeakoulujen kestävän kehityksen opetusta esimerkiksi tulosneuvotteluiden kautta. Myös OKM:n linjauksia, vaikka niillä ei olekaan toimeenpanevaa voimaa, pidettiin merkittävinä vaikuttajina korkeakoulujen toimintaan. Korkeakouluilta voitaisiin

myös edellyttää järjestelmällisempää kestävän kehityksen kysymysten huomioimista esimerkiksi laatu- ja ympäristöjärjestelmän avulla kuten Ruotsissa. Lisäksi korkeakoulujen vetäminen mukaan kansalliseen kestävän kehityksen politiikkatyöhön, esimerkiksi kestävän kehityksen toimikunnan kautta, saattaisi lisätä aiheen painoarvoa korkeakoulujen johdossa.

Case: Korkeakoulujen kestävän kehityksen foorumi

Korkeakoulujen kestävän kehityksen foorumi on perustettu jatkamaan aiemmin Helsingin yliopiston koordinoiman ympäristöhallinnon ympäristöverkoston työtä. Aiemmin lähinnä hallintoihmisistä koostunutta ympäristöverkostoa oli pyöritetty pääasiassa vapaaehtoisvoimin 2000-luvun alusta lähtien. Vuodesta 2008 toimineeseen kestävän kehityksen foorumiin tuli mukaan myös opetuksesta vastaavia ihmisiä, ja foorumia hallinnoiva Åbo Academi sai siihen rahoitusta viime vuosiin asti. Tällä hetkellä foorumi toimii ilman rahoitusta osallistuvien korkeakoulujen vuorollaan ottaessa vastuuta yhteisten tapaamisten järjestämisestä.

Foorumin tavoitteena on edistää yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen keskinäistä tiedon- ja kokemustenvaihtoa kestävän kehityksen koulutuksen edistämisessä. Foorumi järjestää tapaamisia kaksi kertaa vuodessa. Tapaamisissa esitellään paikallisia, kansallisia ja kansainvälisiä kestävään kehitykseen liittyviä hankkeita ja käytäntöjä sekä keskustellaan ajankohtaisista kysymyksistä.

Kun foorumin perustettiin vuonna 2008, jokaisen yliopiston ja ammattikorkeakoulun rehtorin toivottiin nimeävän foorumiin yhteyshenkilön. Yhteyshenkilöiden lista on kasvanut vuosi vuodelta. Åbo Academi ylläpitää listaa edelleen. Tapaamisissa käy osallistujia hyvin vaihtelevasti 20-50 henkilöä. Aktiivisista toimijoista koostuva tiivis ydinryhmä on noin 5-10 henkilöä. Haastateltavien toiveena on, että OKM ottaisi foorumin jäsenlistan ylläpidon hoitaakseen: se saattaisi vahvistaa verkoston tarkoitusta olla kaikkien korkeakoulujen saatavilla. Toimintojen keskittäminen yhdelle toimijalle saattaa luoda kuvan, että se on tarkoitettu vain valituille toimijoille.

Pohjoismaiden ministerineuvosto on viime vuosina rahoittanut korkeakoulujen verkostoitumista liittyen kestävään kehitykseen, ja tällä hetkellä meneillään onkin kaksi hanketta: Novian koordinoima ESDAN (Education for Sustainable Development in Academia in the Nordic countries) ja NSCN (Nordic Sustainable Campus Network). Kummatkin hankkeet jatkuvat vuoden 2013 puolelle, ja niiden seurauksena myös korkeakoulujen kestävän kehityksen foorumi saattaa muuttua muotoaan tai uudistaa toimintatapojaan.

4.3.2 Opettajankoulutus

Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston vuonna 2007 toteuttaman kyselyn²¹ mukaan opettajankoulutuslaitoksilla ja ammatillisissa opettajakorkeakouluissa kestävää kehitystä toteutettiin monin tavoin, useimmiten vastuu oli jollakin yksittäisellä henkilöllä tai projektilla. Kokonaisvastuuta

¹⁹ Kysely korkeakouluille kestävän kehityksen yleisestä edistämisestä, 2010, OKM

²⁰ Kyselykirjeen kohderyhmänä olivat hallinnonalan virastot, laitokset, yhteisöt ja asiantuntija-elimet sekä korkeakoulut. Raportointipyyntö lähetettiin 75 taholle ja kirjallisia vastauksia saatiin 45, joiden lisäksi muutama taho otti yhteyttä suullisesti.

²¹ Kysely kestävästä kehityksestä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja toimeenpanosuunnitelman vuosille 2006-2014 toteutumisesta. Suomen kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto. 4.12.2007

ei kuitenkaan ollut selkiytetty. Ammatillisissa opettajakorkeakouluissa kestävä kehitys oli osa oppilaitoksen laatujärjestelmää.

Vuonna 2010 tehdyn kestävän kehityksen merkitys opettajankoulutuksessa -kyselyn^{22 23} vastauksista käy ilmi, että kestävän kehityksen ohjelmien ja vastaavien olemassaoloa ja ympäristöpedagogiikan verkostoa ei tunneta tai näitä ei ole kattavasti saatavilla opettajankoulutuksessa. Samassa kyselyraportissa todettiin, että kestävä kehitys oli osittain integroitu opetussuunnitelmiin. Lisäksi tarjottiin erillisiä kestävän kehityksen kursseja. Opetussuunnitelmat sisälisivät erityisesti kestävän kehityksen sosiaalisen kestävyysnäkökulman. Opetussuunnitelmat mahdollistivat kestävä kehitystä edistävien lähtökohtien opettamisen kohtuullisen hyvin, mutta kestävän kehityksen edistämisen valmiuksia ei kuitenkaan opetettu kattavasti. Esimerkiksi OKM:n sekä YM:n vuonna 2012 tekemässä kyselyssä²⁴ Helsingin yliopisto mainitsi, että se ei ole sisällyttänyt kestävä kehitystä opettajankoulutuksen eri koulutuksissa tutkintovaatimustasolla omaksi opintojaksoksi, mutta kestävä kehitys on osin sisäanrakennettuna muissa opintojaksoissa. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella on virkaesursseina kaksi professuuria, joiden tehtäviin kuuluu kestävän kehityksen kasvatuksen ja koulutuksen edistäminen.

Haastateltavien mukaan opettajankoulutuksessa kestävän kehityksen asiat eivät näy siinä määrin kuin niiden tulisi näkyä. OKM:ltä toivottiin voimakkaampaa ohjausta asian edistämiseksi, koska kilpailu opetusohjelmiin sisällytettävien näkökulmien ja teemojen kesken on kovaa. Esimerkiksi tulosohjauksen kautta tulisi edellyttää, että kestävän kehityksen peruskurssi pitää olla suoritettuna kaikilla opettajankoulutuksesta valmistuvilla. Korkeakouluilla on kuitenkin autonomia opetuksen sisältöjen suhteen, joten tulos- ja tavoitesopimuksissa tällaista on vaikea edellyttää. Haastatelluista ei ollut mahdollista saada täysin selkeää käsitystä siitä, millä tavalla eri oppilaitokset varmistavat, että opettajilla olisi riittävä ammattitaito opettaa kestävän kehityksen kokonaisuuksia tai integroida kestävän kehityksen teemoja eri oppiaineisiin. Tähän liittyy yleinen kestävän kehityksen kurssien järjestämiseen liittyvä ongelma korkeakouluissa: monitieteellisen aiheen käsittely edellyttäisi usean opettajan yhteistyötä kurssien pitämiseksi, mutta useimmiten varoja on vain yhden opettajan työhön. Haastatelluissa mainittiin myös, että opettajankoulutukseen liittyvä harjoittelujako on merkittävä, ja siksi kaikkien harjoittelukoulujen pitäisi erityisesti olla sertifioituja. Näin tieto ja osaaminen leviäisivät aina kaikille uusille opettajille.

Yleinen käsitys oli että täydennyskoulutuksessa kestävän kehityksen koulutus toteutuu paremmin kuin varsinaisessa opettajankoulutuksessa, jossa monenlaiset eri kokonaisuudet ja teemat ”kilpailevat huomiosta”. Ongelmaksi täydennyskoulutuksessa on kuitenkin muodostunut se, että opettajat eivät voi osallistua sinänsä ilmaisiin koulutuksiin, sillä kouluilla ei välttämättä ole resursseja sijaisten hankkimiseen täydennyskoulutuksen ajaksi. Etenkin pienten kuntien taloudellinen tilanne voi vaikuttaa.

²² Kestävän kehityksen merkitys opettajankoulutuksessa - tuloksia kyselystä. Keke-Yh kokous 8.9.2010

²³ Kyselyyn vastasi yhteensä 7 yliopistoa sekä 10 ammattikorkeakoulua. Vastanneiden alat olivat aineenopettajankoulutus, luokanopettajankoulutus, käsityöopettajan koulutus, kotitalousopettajan koulutus, ammatillinen opettajankoulutus, liikenneopettajankoulutus sekä kaikki opettajan koulutus.

²⁴ Organisaatioiden toimenpiteet kansallisen kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimenpanosuunnitelman 2006–2014 toimenpide-esitysten edistämiseksi, 2012, OKM /YM

4.4 Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön toiminnan piiriin kuuluvat kansalais- ja kansanopistot, opintokeskukset, kesäyliopistot ja liikunnan koulutuskeskukset. Vapaalla sivistystyöllä ei ole valtakunnallisia opetussuunnitelmiä. Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY) oli edustettuna vapaan sivistystyön lakiuudistusta valmisteltaessa ja lakiin vapaasta sivistystyöstä saatiin kestävä kehitys mukaan.

Kestävä kehitys näkyy yksittäisten organisaatioiden erilaisissa dokumenteissa, ja sitä toteutetaan käytännön tasolla joissakin oppilaitoksissa. Osassa oppilaitoksista kestävä kehitys on otettu osaksi arkitoimintoja ja joissain osaksi opetusta. Haasteena on tuntiopettajien vaihtuvuus. Vuonna 2009 kolmasosalla oppilaitoksista oli kestävän kehityksen toimintasuunnitelma²⁵. Toimintasuunnitelma oli laadittu erityisesti liikunnan koulutuskeskuksissa, sillä ne tarjoavat myös majoitus- ja ravintolapalveluita, joiden kautta kestävä kehitys on usein lähtenyt liikkeelle. Valtavirtaa kestävä kehitys ei vapaassa sivistystyössä kuitenkaan vielä ole, mutta pyrkimystä tähän kyllä löytyy. Vapaalla sivistystyöllä on kosketuspinta niin nuoriin kuin iäkkäämpiinkin kansalaisiin, joten vaikuttamismahdollisuudet ovat kohtalaiset.

YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen ja kasvatuksen vuosikymmen 2005–2014 näkyi vapaan sivistystyön valtakunnallisten keskusjärjestöjen ja paikallisten oppilaitosten toiminnassa vuosikymmenen alkuvuosina. Tällöin oli käynnissä useita hankkeita ja YK:n kestävä kehitystä edistävän koulutuksen ja kasvatuksen vuosikymmen oli muutenkin viestinnässä esillä. Hankkeet kestivät kuitenkin ainoastaan muutaman vuoden. Tällä hetkellä on muutamia hankkeita käynnissä, mutta kestävä kehitys ei ole mikään ohjaava periaate.

Vuonna 2011 VSY järjesti koko vapaan sivistystyön henkilöstölle kestävän kehityksen koulutuksen, jossa erityisesti sosiaalinen ja kulttuurinen näkökulma oli esillä. Oppilaitoksissa ja kansalaisopistoissa toteutetaan paljon kestävä kehitykseen liittyvää koulutusta. Koulutuksia ei kuitenkaan nimenomaisesti kutsuta kestävän kehityksen koulutuksiksi, vaikka niiden aihe liittyy esimerkiksi kotiseutuhistoriaan.

Case: Visio – Vihreä Sivistys- ja Opintokeskus

Opintokeskus Visio on valtakunnallinen vapaan sivistystyön oppilaitos, jonka tavoitteena on kansalaisyhteiskunnan ja vihreän aatemaailman tukeminen koulutuksen keinoin. Visio tukee jäsenjärjestöjä ja muiden yhteistyökumppaneidensa koulutustoimintaa taloudellisesti ja pedagogisesti, järjestää avoimia kursseja yhdistys- ja vapaaehtoistoiminnasta sekä tarjoaa kestävän kehityksen koulutusta ja tiedotusta kaikille aiheesta kiinnostuneille. Lisäksi Visio osallistuu aktiivisesti erilaisiin kansainvälisiin koulutus- ja kehityshankkeisiin.

Opintokeskus Vision koulutusteemoina ovat muun muassa:

- Yhdistys- ja vapaaehtoistoiminnan koulutus
- Vihreä koulutus
- Kestävän kehityksen koulutus

²⁵ VSY:n toteuttaman kyselyn tulos

- Maahanmuuttajakoulutus
- Aktiivinen kansalaisuus

Lisätietoa www.visili.fi/opintokeskus

Visio oli mukana järjestämässä vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuotojen henkilöstölle suunnattu *Kestävä kehitys vapaan sivistystyön opetukseen ja arkeen* -täydennyskoulutus syyskuussa 2012. Koulutuksen tavoitteena oli vahvistaa vapaan sivistystyön keskeistä tehtävää kansalaisten ympäristötietoisuuden, kestävän elämäntavan taitojen ja kansalaisvaikuttamisen edistämiseksi elinikäisen oppimisen periaatteella. Koulutus tarjosi työvälineitä muun muassa opistojen koulutustarjonnan, opetusmenetelmien, toimintakulttuurin ja laadunhallinnan kehittämiseen. Koulutuksen järjestivät Vihreä Sivistys- ja Opintokeskus Visio, OKKA-säätiö ja Osuuskunta Eco-One. Koulutuskokonaisuus on OPH:n rahoittama ja osallistujille maksuton. Koulutus tullaan järjestämään samansisältöisenä myös Tampereella ja Oulussa vuosien 2012–2013 aikana. (VSY 3.9.2012: <http://www.vsy.fi/uutiset.php?aid=14462>)

5 Johtopäätökset

Tässä kappaleessa esitetään arvioijien kiteytetty näkemys strategioiden toimeenpanon haasteiden taustatekijöistä.

Kuten edellä on esitetty, puheena olevien strategioiden toteuttaminen on edennyt hyvin tarjontalähtöisesti. Työ on ollut pääasiassa erilaisten verkostojen ja yksittäisten innostuneiden henkilöiden hartiolla. Näin on saavutettu yksittäisiä hyviä ja sinänsä arvostettavia tuloksia, mutta ei kuitenkaan sitä läpileikkaavuutta, jota strategioissa on haettu.

Keskeinen ongelma toteuttamisessa näyttäisi olevan se, ettei kestävä kehitys näytä saavan organisatorista kysyntää organisaatioiden olemassa olevien toiminnan suunnittelu-, toteutus- ja seuranta-keinojen piirissä. Sama ongelma on näyttänyt kansallisen kestävän kehityksen strategian sekä laajemmin kestävän kehityksen toimeenpanossa²⁶.

Tämän ydinongelman keskeiset, osin toisiinsa liittyvät, selittäjät voidaan kiteyttää seuraavasti:

- Toteutus suunnitelman riittämättömyys
- Löyhä organisatorinen sitoutuminen ja muutosjohtamisen puute
- Käsitteistön epäselvyys ja konkretian puute; osaamisen ja tiedon johtamisen puute

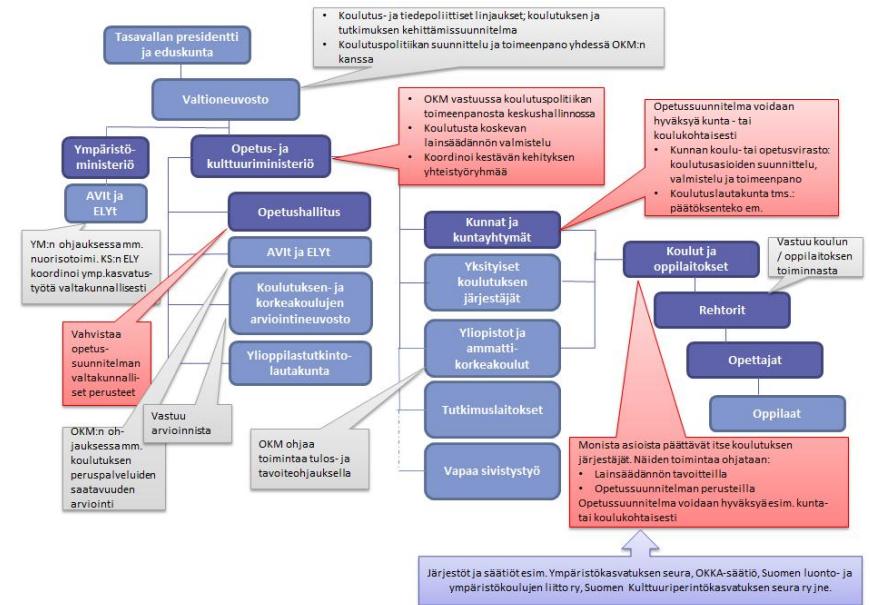
Käsitteistön epäselvyys myötävaikuttaa organisaatioiden sitoutumiseen ja muutosjohtamisen onnistumiseen. Toteutus suunnitelman riittämättömyys puolestaan vaikuttaa muutosjohtamisen onnistumiseen ja osaltaan myös käsitteistön epäselvyyteen. Löyhä organisatorinen sitoutuminen vaikuttavat toteutus suunnitelman viitteellisyteen ja käsitteistön kirkastamiseen. Tarkastelemme näitä tekijöitä alla erikseen.

A. Toteutus suunnitelmat

Strategioissa on kuvattu varsin yksityiskohtaisesti, miten strategia tulisi panna toimeen. Tästä huolimatta kuvaamisen taso ei ole ollut riittävä, ja ennen kaikkea strategian laadinnassa ei ole saavutettu sellaista sitoutumisen astetta, että toimenpiteet olisivat edenneet. Vaikka toteutus suunnitelma sinänsä on ollut kunnianhimoinen ja oikeasuuntainen, siitä on puuttunut lopullinen konkretia ja muutoksen mittaaminen. Myös toteuttamisen tekijät ovat puuttuneet, koska asioita ei ole resursoitu organisaatioissa, mikä puolestaan johtuu siitä, että kestävä kehitys ei ole noussut organisaatioiden virallisille agendoille.

B. Muutosjohtamisen puute

Lähes kaikissa muutosjohtamisen oppikirjoissa korostetaan muutosprosessin läpiviemisen merkitystä verrattuna muutoksen muotoiluun ja suuntaamiseen. Kuten kuvan 5.1 pohjalta voidaan todeta, tässä tapauksessa muutoksen läpivienti strategiasta yksittäisen oppilaan toimintavoiksi on todella haasteellista. Onnistuminen edellyttää, että kaikki linjaorganisaatiot ottavat kestävän kehityksen toteutuksen agendalleen, ohjaavat alaista hallintoa, vastuuttavat organisaationsa ja seuraavat toteutumista. On selvää, että täydellinenkin strategia ei riitä, vaan jokainen organisaation osanen on saatava toimimaan yhteisen päämäärän hyväksi.

Kuva 5.1 Toimijaverkosto kestävän kehityksen koulutuksen strategioiden toimeenpanossa opetushallinnossa.

²⁶ ks. esimerkiksi *Kansallinen kestävä kehityksen kokonaisarviointi 2009*, ympäristöministeriö: <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=114806&lan=fi>

Organisaation muutosjohtamisessa johdon tehtävä on muodostaa visio muutoksesta ja kommunikoida se esimiehille. Vision muutoksesta tulee olla vahva. Onnistuneessa muutosprosessissa avainasemassa on lähtökohdan ymmärtäminen ja muutoksen tavoitteen kirkastaminen. Keskeisiä kysymyksiä ovat muutosvision toteuttaminen, tarvittavan kapasiteetin luominen muutoksen läpiviemiseen ja muutosten hallinta kokonaisuuden tasolla.

Esimiesten tehtävä on saada alaiset ja organisaatio toteuttamaan muutos. Heidän tulisi pystyä määrittämään organisaation muutostavoitteet konkreettisiksi alaisen organisaation tavoitteiksi; ennen kaikkea heidän tulee seistä muutoksen takana riippumatta omista mielipiteistään.

Muutos voi onnistua vain, mikäli johto ja esimiehet sitoutuvat muutokseen ja onnistuvat viestimään muutostarpeen ymmärrettävästi perusteluineen koko henkilöstölle ja myös sidosryhmä- ja yhteistyökumppaneille. Tämä edellyttää ylimmältä johdolta monipuolista vuorovaikutteisuutta ja tiivistä työyhteisöviestintää, vaikuttamismahdollisuuksien luomista sekä yhdessä oppimisen ilmapiirin luomista, sekä keskijohdolta vahvaa sitouttamista. Avainasia on, että kaikki ymmärtävät mistä muutoksessa on kyse ja miksi muututaan.

Puheena olevien strategioiden toteuttamisessa muutoksia ei ole konkretisoitu riittävästi, johto (so. organisaatio) ei ole sitoutunut muutokseen ja läpäisevää osaamista muutoksen läpiviennille organisaatioissa ei ole. Toteutustoiminnalle on ollut tyypillistä aktiivisten yksittäisten henkilöiden toiminta ja verkostoituminen sekä tukipalvelujen (esim. alueelliset kehittämiskeskukset) luominen. Ydinongelma on, että asiat eivät ole eksplisiittisesti organisaatioiden toimintasuunnitelmissa, sisällöissä ja tulostavoitteissa. Vaikeaa asiaa, eli relevanttien tavoitteiden nostamista toiminnan suunnittelun keskiöön ei ole pystytty tekemään kuin osittain. Näin kysyntää tukipalveluille ja verkostoille ei ole syntynyt. On jopa mahdollista, että piilo-organisaatioiden ja yksittäisten henkilöiden aktiivinen toiminta saa organisaatioiden johdon luulemaan, että toteutus etenee suunnitellusti.

Harva strategia muuttaa ihmisten ajattelutapoja niin, että toimintatavatkin muuttuvat. Käytännössä tavoitteena voi olla vain toimintatapojen muutos, jonka etenemistä on seurattava aktiivisesti esimerkiksi mittaamalla muutosta sopiviin indikaattoreihin, jotka tulisi määrittellä toteutussuunnitelmassa.

C. Tiedon ja osaamisen johtamisen puute

Hankkeen tulosten valossa kestävä kehitys näyttyy suurelle osalle toimijoista epäselvänä ja jäsenytymättömänä kokonaisuutena. Ympäristöllinen aspekti korostuu, mutta toisaalta kestävä kehitys tuntuu välillä tarkoittavan kaikkea mahdollista. Näyttääkin siltä, että yhtäältä kestävä kehitys -teemasta on tullut liian suuri yhteinen nimittäjä, kun taas toisaalta kestävä kehityksen koulutus ja kasvatus edelleen kaventuvat myös keskeisten hallinnon toimijoiden puheissa ympäristökasvatukseksi.

Käytännön kannalta kestävä kehitys sinänsä ei ole olemassa, sillä kestävä kehitys realisoituu toiminnassa tehtävien valintojen kautta. Kuitenkin kestävästä kehityksestä puhutaan omana kokonaisuutenaan. Käsitteen epämääräisyyden, niukkojen resurssien ja osaamisvajeen vuoksi organisaatioiden kyky tulkitella kestävä kehitys omassa kontekstissään on vaatimatonta. Ilmeisesti tämän vuoksi kestävä kehitys ei konkretisoidu systemaattisesti tulostavoitteiksi, opetussuunnitelmiin, strategiaihin tai muihin toimintaa ohjaaviin dokumentteihin, puhumattakaan, että se realisoituisi toiminnaksi.

Keskeinen tulevaisuuden haaste kestävä kehityksen saamiseksi mukaan opetukseen tai opetusta antavien instituutioiden toimintaan on konkretisoida kestävä kehitys aivan toisella tavalla kuin nyt. On epärealistista olettaa, että monien poikkileikkaavien teemojen toteuttajat kouluissa pystyisivät, ehtisivät tai osaisivat maadoittaa kestävä kehityksen eri oppiaineisiin tai toimintaprosesseihin.

6 Kehittämistarpeet kestävä kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen edistämiseksi

Arvioinnin tulosten valossa on selvää, että jatkossa kaikki resurssit on suunnattava olemassa olevien strategioiden tavoitteiden jalkauttamiseen. Uusia kaikenkattavia strategioita ei tule laatia. Strategisessa suunnittelussa kannattaa hyödyntää kansallisen kestävä kehityksen strategian uudistamisprosessin oppeja. Organisaatioiden tulee aidosti selvittää, miten ja missä muodossa olemassa olevan strategian linjaukset otetaan toiminnan suunnitteluun mukaan. On myös pystyttävä päättämään siitä, että jokin osa-alue ei kuulu organisaation agendalle, ja henkilöstön toiminta on linjattava toiminnan mukaisesti. Toiminnassa on keskityttävä ydinalueisiin ja lähtökohtana tulee olla toiminta OKM:n hallinnonalalla.

1. Kestävästä kehityksestä tehtävä helpompaa, ymmärrettävämpää ja konkreettisempää

Kestävä kehitys on kaikessa laajuudessaan monille toimijoille hankalasti ymmärrettävä käsite. Kestävä kehitys on kuitenkin olemassa vain suhteessa toimintoihin ja sisältöihin. Tämä muuttuvan määritelmän ja todellisuuden välinen kUILU yhdistettynä organisaatioiden yleisesti ottaen puutteelliseen osaamiseen estää merkittävällä tavalla kestävä kehityksen alle sijoitettavien asioiden käytännön edistämistä.

Kestävä kehitys on avattava ja määriteltävä ja sidottava toimintaan siten, että kaikki toimijat eri ketjun vaiheissa ministeriöstä oppilas/opiskelijatasolle ymmärtävät, mitä se heidän toiminnassaan tarkoittaa. Määrittelytyötä ei tule säilyttää operatiivisille toimijoille, vaan sen tulee olla osa strategian toimeenpanotyötä.

Esimerkiksi kouluille ja oppilaitoksille voidaan tarjota ja esittää erilaisia tasoja kestävä kehityksen toiminnalle. Yksinkertaisin taso olisi velvoittava tarkastuslista-tyyppinen toiminta, josta koulut voisivat tarkistaa, ovatko ne huomioineet toiminnassaan minimitason kestävästä kehityksestä. Lista vastaisi esimerkiksi turvallisuussuunnitelmia muistuttavaa avointa tapaa miettiä omaa toimintaa. Seuraava taso olisi oma kestävä kehityksen ohjelma, josta nimetyt tahot tarjoaisivat apua ja tukea. Vaativin taso olisi kestävä kehityksen ulkoisen tunnuksen/sertifikaatin hakeminen. Kunnat voisivat myös tarjota oman ilmaisen ja kevyen kestävä kehityksen ohjelmansa ("Vihreä lippu light"). Toimijat tulee velvoittaa organisaatioiden välisiin ja sisäisiin ohjauskeinoin käyttämään valittuja malleja ja toiminnan tuloksellisuus tulee mitaroida ja indikoida selkeästi.

Kestävästä kehityksestä on tehtävä opetuksessa riittävän helppoa toteuttaa. Tässä valtakunnallisella opetussuunnitelman perusteilla sekä koulukohtaisilla opetussuunnitelmalla on merkittävä rooli.

Kestävä kehitys tulisi opetussuunnitelmissa konkretisoida nykyistä selkeämmin niin, että yksittäisen opettajan ei tarvitse miettiä miten opetusta toteuttaa. Myös soveltuvilla oppimateriaaleilla on iso merkitys.

2. Jalkauttamistyö on priorisoitava

Nykyisellään strategioita yritetään jalkauttaa monilla opetusta antavilla tahoilla. Lienee kiistatonta, että yleissivistävä koulutus on eri koulutusaloista tärkein kestävän kehityksen saamisessa mukaan opetukseen ja kasvatukseen - peruskoulun läpi kulkevat kaikki suomalaiset.

- Kestävä kehitys vapaassa sivistystyössä koskettaa vain murto-osaa väestöstä, vaikka vapaa sivistystyö sinällään tavoittaa monia ihmisiä.
- Lukioissa opetusta ohjaa merkittävästi ylioppilastutkinto.
- Ammatillisessa koulutuksessa kestävä kehitys tuntuu onnistuvan jo nyt suhteellisen hyvin.
- Korkeakoulujen opetussisältöihin puuttuminen tässä raportissa pohditulla tasolla lienee käytännössä mahdotonta. Korkeakoulujen ympäristöjärjestelmiin ja Green Campus -asioihin olisi ehkä mahdollista puuttua, mutta vaikutukset kohdistuisivat todennäköisesti muualle kuin opetukseen ja kasvatukseen.

Mikäli resurssit ovat rajalliset, peruskoulut ovat ensisijainen vaikuttamiskohde.

3. Toimeenpanon painopisteen tulee olla kestävän kehityksen kysynnän lisäämisessä olemassa olevien hallinnon mekanismien pohjalta

Avainasemassa strategioiden toteuttamisessa on organisaatioiden ylimmän johdon aito sitoutuminen. Tätä varten kestävä kehitys on konkretisoitava ymmärrettäväksi, suunniteltavaan toimintaan saumattomasti liittyviksi kokonaisuuksiksi, jotka voidaan nostaa hallinnon normaalien toimintatapojen mukaisesti toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja seurantaan mukaan.

Kuten edellä todettiin, erilaisia vapaaehtoisuudelta toimivia keskustelu-, tiedonjako- ja voimaannuttamisfoorumeita on olemassa paljon, mutta niiden toiminnalle on yhteistä asiasta innostuneiden ihmisten piilo-organisaatiomainen toiminta. Tämän toiminnan avulla ei suoraan pystytä nostamaan hallinnon agendalle teeman kannalta oleellisia asioita.

Verkostojen rooli kestävän kehityksen ansiokkaina osaajina, asiantuntijoina ja tiedonvaihdon foorumeina on hyvä, mutta avainkysymys on organisaatiolähtöisen toiminnan suunnitteluun perustuvan kestävän kehityksen kysynnän lisääminen. Verkostoilla on kuitenkin keskeinen rooli kestävän kehityksen konkretisoimisessa eri aloille, toimintoihin ja oppiaineisiin.

4. Opetus- ja kulttuuriministeriön on otettava suurempi omistajuus ja johtajuus kestävän kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen edistämisessä

Hallitusohjelman linjaus kehittää Suomesta maailman ympäristötietoisin kansakunta tulisi näkyä toiminnan suunnittelua ohjaavissa ministeriötason asiakirjoissa. Tällä hetkellä kestävä kehitys ei näy riittäväällä tasolla opetushallinnon strategisisä linjauksissa (Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma KESU 2011–16, OPH:n strategia). OKM:n on yksin tai toissijaisesti yhdessä YM:n kanssa nostettava kestävän kehityksen koulutus ja kasvatusta aidosti painoalueeksi strategioissa linjattujen tavoitteiden mukaisesti ja kytkeä kestävän kehityksen kasvatusta ja koulutusta strategisiin linjauksiin, keskeisiin toimintoihin ohjaaviin dokumentteihin sekä alaisen hallinnon ja ministeriön omiin tuloso-

pimuksiin. Mikäli tätä ei nähdä relevanttina, tulee päättää että näin ei toimita, ja ohjata henkilöstön resurssit muihin asioihin. Nykyinen käytäntö jättää liikaa vapausasteita yksittäisten virkamiesten tulkinnoille.

5. Työnjako on selkiytettävä eri keskushallinnon toimijoiden välillä ja yhteistyötä lisättävä

Keskushallinnossa strategioiden toimeenpano on ollut kaikkien toimijoiden vastuulla ilman selkeää työnjakoa, omistajuutta ja johtajuutta. Kestävän kehityksen kasvatuksen valtakunnantason yhteistyötä tulee vakiinnuttaa ja toimenpiteiden toteuttamisen vastuunjako selkiyttää. Toteuttamisen painopisteen tulee olla kuitenkin OKM:n hallinnonalalla. Mikäli hallinnonalojen välinen yhteistyö ei toimi, sitä on syytä vähentää tai sen muotoja tulee muuttaa. Yhteistyön toimimattomuutta ei tule hyväksyä. Esimerkiksi OKM:n vastuulla voisi olla nykyistä selkeämmin kestävän kehityksen osaamis- ja tukipalvelujen kysynnän luominen opetusta tuottavissa organisaatioissa ja YM:n vastuulla voisi olla näiden palvelujen tuottaminen.

Eri toimenpideohjelmissa tulisi olla riittävän konkreettiset ja sitovat tavoitteet sekä näihin liittyvät mitattavat indikaattorit. Yksinkertaisinta ja tehokkainta on saada kestävän kehityksen riittävän konkretisoidut asiakokonaisuudet tulos-, normi- ja informaatio-ohjaukseen mukaan. OKM:ssä sekä YM:ssä olisi oltava riittävät vastuuhenkilöt ja työaika olisi resursoitava näille riittävästi. Toimijaketju ministeriöstä oppilas/opiskelijatasolle on pitkä ja siksi johtajuuden ja omistajuuden puute ministeritasolla näkyy väkisin koulu- ja oppilaitostasolla. Järjestöt ja yhdistykset voivat yrittää vaikuttaa bottom-up toimilla suoraan kouluihin ja oppilaitoksiin, mutta onnistumiset jäävät tällöin yksittäisiksi tapauksiksi eikä tavoitteita voida saavuttaa valtakunnallisella tasolla.

6. Kestävän kehityksen oltava selkeä osa uusia, valtakunnallisia opetussuunnitelman perusteita

Valtakunnallinen uusi opetussuunnitelma on eräs tärkeimmistä keinoista vaikuttaa kuntien ja koulujen opetussuunnitelmiin ja siihen, miten kestävä kehitys lopulta toteutuu opetuksessa. Tulevissa peruskoulun ja lukion opetussuunnitelman perusteissa tulee painottaa kestävään kehitykseen liittyviä aiheita. Opetussuunnitelman perusteissa eri oppiaineiden keskeisiin sisältöihin ja tavoitteisiin tulee kirjata kestävän kehityksen näkökulmat ja vaadittavat opetussisällöt. Kirjauksen tulee ehdottomasti olla konkreettisesti mahdollisimman pitkälle. Luonnollisesti on tärkeää varmistaa, että on olemassa soveltuvaa oppimateriaalia ja luoda selkeä kuva siitä, millä tavalla ja minkä oppiaineiden yhteydessä kestävä kehitys tulisi opettaa. Opetushallinnon tulisi lisäksi vahvasti tukea linjauksiinsa ja omissa toimenpiteissään useiden järjestöjen, oppilaitosten ja opettajien tekemää yhteistyötä.

7. Kuntia on aktivoitava

Kestävän kehityksen toimenpiteiden edistämiseen tarvitaan valtionhallinnon ja kuntatason resursseja, mutta samalla alueellisten ja paikallisten verkostojen tehokasta yhteistyötä. Kuntien sitouttaminen kestävien toimintatapojen määrätietoiseen luomiseen eri sektoreilla, joista koulutus on yksi, on keskeistä, jotta koulut ja oppilaitokset saavat tukea omiin prosesseihinsa. Kunta on tärkeässä asemassa koulujen taloudellisten resurssien, tiedon sekä ulkopuolisen asiantuntemuksen tarjoamisessa sekä yhteistyön kehittämisessä kunnan sisällä. Kuntien tulisi varmistaa että koulut täyttävät tietyn vaaditun minimitason kestävän kehityksen opetuksessa ja oman toiminnan kehittämisessä kestävien

periaatteiden mukaisesti (esim. ympäristöohjelma). Kuntien tulisi seurata tavoitteiden toteutumista ja huolehtia siitä, että toteutukseen on tarjolla riittävät resurssit.

Kuntaliitolla voisi olla tärkeä rooli kuntien aktivoimisessa ja ohjaamisessa yhteneväisiin toimintatapoihin, joilla edistetään kestävä kehityksen sisällyttämistä koulujen ja oppilaitosten opetukseen ja toimintaan. Kuntaliitolla voisi olla keskeinen rooli sen varmistamisessa, että kuntia tuettaisiin esimerkiksi koulutuksen muodossa.

Hyvä esimerkki kuntatason aktivoinnista on Espoon RCE-keskuksen toimintamalli ja saadut kokemukset.

8. Kestävä kehitys oltava osa opettajankoulutusta ja mahdollisuus täydennyskoulutukseen on varmistettava

Yliopistoilla ja korkeakouluilla on tärkeä rooli sen varmistamisessa, että opettajilla on tarvittavat valmiudet ja ammattitaito kestävä kehityksen ainekokonaisuuksien hallintaan ja opettamiseen. Kestävä kehityksen roolia tulisi lisätä opettajankoulutuksessa. Kestävä kehitys pakollisena oppiaineena opettajankoulutuksessa on yksi keino varmistaa, että kestävä kehitys huomioidaan opetuksessa omana opetuskokonaisuutena. Opettajille tulisi opettajankoulutuksessa luoda selkeä käsitys siitä, mitä kestävä kehitys on, miten kestävä kehitys voidaan sisällyttää eri opetuskokonaisuuksiin, millaista opintomateriaalia voidaan hyödyntää opetuksessa sekä millaisia opetusmenetelmiä kannattaa käyttää. Oppimateriaalin osalta opettajat kaipaavat käytännön tukea aineiston valintaan, koska erilaista oppimateriaalia on runsaasti tarjolla.

Kestävä kehityksen täydennyskoulutusta tarvitaan ja siihen tulisi varata riittäviä resursseja. Ilmaista koulutusta on tarjolla, johon opettajat voisivat osallistua. Pitäisi varmistaa että opettajilla on mahdollisuus osallistua koulutukseen esimerkiksi huolehtimalla, että opettajille voidaan järjestää sijainen koulutuksen ajaksi. OPH:lla voisi olla selkeä kokonaisvastuu täydennyskoulutuksesta, mutta OKM:n vastuulle jäisi linjata rahoitusta kestävä kehityksen täydennyskoulutukselle.

7 Yhteenveto

Käsillä olevan arvioinnin tavoitteena oli tuottaa näkemys arvioinnin kohteena olevien strategioiden tunnettuudesta ja niihin sitoutuneisuudesta sekä tuottaa näkemys toimijatahojen yhteistyön toimivuudesta ja työnjaosta. Lisäksi strategioiden toteutusaste ja toimeenpano oli arvioitava sekä esittää tulevaisuuden näkymiä ja kehittämistarpeita kestävä kehityksen koulutuksen edistämiseksi. Tähän lukuun on koottu yhteenveto arvioinnin tärkeimmistä johtopäätöksistä.

1. Sitoutuminen strategioihin on ollut ministeriötasolla heikkoa

Strategioiden tavoitteena oli saada kestävä kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus painoalueeksi opetushallinnossa ja sosiaali- ja terveyshallinnossa sekä muiden hallinnonalojen ja organisaatioihin tuki kasvattajille, opettajille ja kouluttajille. Kestävästä kehityksestä ei tullut erityisesti ministeriötasolla painoalue. Tuki OKM:stä on nähty muiden toimijoiden näkökulmasta heikkona ja kestävä kehityksen edistävän koulutuksen näkökulmat ovat puuttuneet keskeisistä ohjaavista dokumenteista.

Strategiat nähtiin suositusluontoisina, eikä velvoittavina. Ratkaisuksi esitettiin, että strategioiden sisältöjen tulisi näkyä selkeästi toimintaa ohjaavissa dokumenteissa tavoitteina ja toimenpiteinä, jolloin varmistetaan, että asiat huomioidaan varmemmin käytännön toiminnan suunnittelussa ja asioiden toimeenpanossa.

2. Strategiat tunnetaan huonosti

Huolimatta siitä, että koulutusjaoston strategiaa julkistettaessa pyrittiin muun muassa maakuntakierroksella kertomaan strategiasta ja sen tavoitteista, ja eräät toimijatahot ovat yrittäneet korostaa strategioiden tavoitteita, strategiat ovat jääneet suurelle yleisölle ja monille toimeenpaneville tahoille vieraaksi. OKM:n sekä YM:n heikko sitoutuminen strategioiden jalkauttamiseen ja tavoitteiden sisällyttämiseen keskeisiin ohjaaviin dokumentteihin on heikentänyt strategioiden tunnettuutta ja tavoitteiden toteutumista käytännössä. Myös kahden erillisen strategian olemassaolo, millä on samansuuntaiset sisällöt, ovat omalta osaltaan olleet vaikuttamassa heikkoon tunnettuuteen ja sitoutumiseen. Yksi selkeä strategia, jonka takana seisovat keskeiset kestävä kehityksen koulutuksen ja kasvatuksen tahot olisi ollut viestinnällisempi helpompi ratkaisu lisätä strategioiden tavoitteiden tunnettuutta ja painoarvoa.

3. Tavoitteiden saavuttamisessa on suuria vaihteluja oppilaitoskohtaisesti

Yleinen ilmapiiri on vaikuttanut siihen, että kestävä kehityksen periaatteet tunnetaan huomattavasti paremmin kuin ennen ja se on myötävaikuttanut siihen, että tavoitteiden saavuttamisessa on edistytty. Kehitys on ollut positiivista, vaikka monissa strategioissa asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta ollaan vielä kaukana. Tavoitteiden edistymisessä vaikuttavana tekijänä on ollut se, että kestävä kehitys sisältyi vuonna 2004 laadittuun opetussuunnitelman aihekokonaisuuteen.

Selkeän ohjauksen ja tavoitteiden asettamisen puute hallinnon taholta on johtanut suureen oppilaitoskohtaiseen vaihteluun strategioissa asetettujen tavoitteiden toteutuksessa. Toimeenpano on vaihdellut alasta ja oppilaitoksista riippuen. Se on riippunut myös yksittäisten virkamiesten, opettajien ja rehtorien tahtotilasta ja motivaatiosta. Vaihtelu johtuu osittain yksittäisten opettajien ja koulun johdon sitoutumisesta. Suuri vaikutus on myös kuntien toiminnalla ja sillä, onko kunnassa sitouduttu kestävä kehityksen periaatteisiin yleisellä tasolla. Yleinen panostaminen ympäristöasioihin heijastuu myös kouluihin. Opetusaineistoa on tänään runsaasti saatavilla, mutta niiden soveltaminen opetuksessa on opettajien vastuulla. Jotkut opettajat kaipaisivatkin selkeämpiä opetuskokonaisuuksiin sopivia ”aineistopaketteja”, mallitunteja ja esimerkiksi pelejä, joiden avulla olisi helppo integroida kestävä kehityksen teemat opetukseen.

4. Toimeenpanoa on leimannut epäselvyys vastuista ja sisällöistä

Keskeisiä toimeenpanon ongelmia ovat olleet riittämätön toimintasuunnitelma, linjaorganisaation rakenne ja sitoutumisen puute sekä puutteet tiedon ja osaamisen johtamisessa. Vaikka toimintasuunnitelmat ovat monin osin ansiokkaita, ne jättävät edelleen liian yleiselle tasolle asioita. Strategioiden laadintaprosessin yhteydessä ei ole saavutettu sellaista sitoutumista, että asiat olisivat edenneet.

Toimeenpanon kohdat eivät ole nousseet riittävästi organisaatioiden toiminnan suunnitteluun, joten sinänsä ansiokkaasti käynnistetyille tukipalveluille (aluekeskukset yms.) ja vastaaville ei ole ollut

kysyntää. Asiat eivät ole myöskään olleet organisaatioiden seurannassa, joten edistymisen puutetta ei ole havaittu.

5. Kestävän kehityksen edistäminen liian yleisellä tasolla on mahdotonta

Kestävää kehitystä edistävä kasvatus ja koulutus tuntuu kärsivän samoista ongelmista kuin kansallinen kestävän kehityksen strategia on kohdannut. Strategiat käsittelevät sinänsä tärkeitä asioita, mutta omistajuus, sitoutuminen ja todellinen tahtotila puuttuvat. Kyse on siis johtamisen ongelmasista. Tästä syystä kansallisen kestävän kehityksen strategian osalta ollaan päätyvässä yhteiskuntasitoutumustyyppiseen ratkaisuun, mikä pitää sisällään hallituksen ja hallinnon lupauksen kestävän kehityksen sisällyttämisestä kaikessa työssään ja toiminnassaan.

Erilaisten uusien mekanismien esittelyä ja käyttöönottoa tärkeämpää olisi saada mahdollisimman konkreettisia ja vaikuttavia kestävän kehityksen osakokonaisuuksia mukaan organisaatioiden toiminnan suunnitteluun ja seurantaan käyttäen olemassa olevia mekanismeja.

Liite 1: Dokumenttianalyyssissä tarkasteltu aineisto

Kestävää kehitystä edistävän koulutuksen ja kasvatuksen strategioiden ulkoisessa arvioinnissa hyödynnettiin alla lueteltuja aineistoja.

Kansallinen kestävän kehityksen strategia

- Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävän kehityksen strategia, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006.

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=53983>

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimialaa koskevat ohjausasiakirjat ja linjaukset

- Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelma 2011-2016. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/asiakirjat/Kesu_2011_2016_fi.pdf
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriö 2011.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>
- Korkeakoululaitoksen yhteiset tavoitteet 2010-2012 (seuraavan kauden osalta sovitaan keväen 2012 aikana). Opetusministeriö 2009.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjauks_ ja_rahoitus/yliopistojen_tulosopimukset/Sopimukset_2010_-_2012/Sopimus_AYO_2010-2012.pdf

Kyselyt ja raportit

- Organisaatioiden toimenpiteet kansallisen kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja sen toimeenpanosuunnitelman 2006–2014 toimenpide-esitysten edistämiseksi, 2012, OKM /YM
- Kysely korkeakouluille kestävän kehityksen yleisestä edistämisestä, 2010, OKM
- Kestävän kehityksen merkitys opettajankoulutuksessa - tuloksia kyselystä. Keke-Yh kokous 8.9.2010
- Kestävyyttä katsastamassa - ympäristökasvatuskysely perusopetuksen kouluille, lukioille ja kuntiin. Saara Susiluoma 2010.
http://www.ksymparistokasvatus.fi/uploads/files/Kestavyytta_katsastamassa_selvitys.pdf
- Kysely kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategian ja toimeenpanosuunnitelman vuosille 2006-2014 toteutumisesta. Suomen kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaosto. 4.12.2007
- Kestävän kehityksen toimikunnan koulutusjaoston toiminta ja keskeisimmät tulokset. 4.12.2007
- Aihekokonaisuuksien tavoitteiden toteutumisen seuranta-arviointi 2010, Opetushallitus.
http://www.oph.fi/download/140129_Aihekokonaisuuksien_tavoitteiden_toteutumisen_seuranta-arviointi_2010.pdf

Julkaisut

- Ympäristötietoisuus - Suomalaiset 2010-lukua tekemässä. Harju-Autti, Neuvonen, Hakkarainen (toim.). Ympäristöministeriö, Rakennustieto Oy 2011.
- Kestävää ammatillista koulutusta - näkökulmia ekologiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen kestävään kehitykseen. Kärppä, Laurila & Lundgren. Opetushallitus 2010. http://www.oph.fi/download/125366_Kestavaa_ammattillista_koulutusta.pdf
- Kohti kestävää kehitystä - Pedagoginen lähestymistapa. Opetusministeriön julkaisuja 2008:3
- Kestävän elämäntavan oppimine. Kestävä kehitys opetukseen, arkikäytäntöihin ja toimintakulttuuriin. Marja-Leena Loukola (toim.). Opetushallitus, 2007.
- Towards Sustainable Development in Higher Education - Reflections. Publications of the Ministry of the Environment 2007:6
- Korkeakouluopetus kestäväksi - Opas YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten. Opetusministeriön julkaisuja 2006:4.
- Kestävän kehityksen edistäminen oppilaitoksissa (toim. Lea Houtsonen ja Mauri Åhlberg), 2005, Opetushallitus.
- Laatuksiteerit kestävä kehityksen kasvatukseen kouluille; laadittu kansainvälisessä ENSI-ympäristökasvatusverkostossa: <http://seed.schule.at/uploads/QC-FIN.pdf>

Gloaalivastuu

- Kasvaminen maailmanlaajuiseen vastuuseen; globaalivastuuprojektin ohjausryhmän loppuraportti. Opetusministeriön julkaisuja 2010:9
- Globaalivastuu ja kestävä kehitys koulutuksessa - kehittämisen ja seurannan tietopohja. Opetusministeriön julkaisuja 2009: 56
- Kasvaminen globaaliin vastuuseen - Yhteiskunnan toimijoiden puheenvuoroja. Opetusministeriön julkaisuja 2008:40 <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm40.pdf?lang=fi>

Kansainväliset strategiat, päätelmät, päätökset ja muu aineisto

- Learning from each other. Strategy for Education for Sustainable Development. The United Nations Economic Commission for Europe. ECE/CEP/159. New York and Geneva, 2009. http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/esd/01_Typo3site/LearningFromEachOther.pdf
- Hållbar Utveckling - En ny kurs för Norden. Reviderad Utgåva med prioriteringar 2009-2012. Nordiska Ministerrådet, 2009. <http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2009-726>
- Council conclusions on education for sustainable development. 3046th EDUCATION, YOUTH, CULTURE and SPORT Council meeting Brussels, 18 and 19 November 2010. http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/117855.pdf
- UNESCO:n yleiskokouksen päätös vuonna 2011 : Follow-up to the United Nations Decade of Education for Sustainable Development (2005-2014) <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002150/215084e.pdf>
- Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development. Johannesburg 2002. http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIChapter10.htm

Liite 2: Arviointia varten haastatellut henkilöt

1. Anna-Liisa Kiiskinen, Keski-Suomen ELY
2. Annu Jylhä-Pyykönen, OKM
3. Erkki Laininen, OKKA-säätiö
4. Hannele Cantell, Helsingin yliopisto (HY), opettajankoulutuslaitos
5. Heikki Huuskonen, Helsingin tekniikan alan oppilaitos (Heltech)
6. Jorma Kauppinen, OPH
7. Kati Vähä-Jaakkola, Suomen ympäristökasvatuksen seura (SYKSE)
8. Lauri Kurvonen, Opetusalan Ammattijärjestö (OAJ)
9. Leena Saloheimo, Vapaan sivistystyön yhteisjärjestö (VSY)
10. Mari Nuutinen, RCE Espoo
11. Marja-Leena Loukola, OPH (eläkkeellä)
12. Meri Löyttyniemi, Aalto-yliopisto
13. Minna Perähuhta, YM (virkavapaalla)
14. Paula Lindroos, Åbo Akademi (ÅA)
15. Rainer Lahti, YM
16. Saana Raatikainen, Tampereen yliopisto (UTA)
17. Satu Heikkinen, OKM
18. Taina Kaivola, HY

Liite 3: Työpajan osallistujat

1. Anna-Liisa Kiiskinen, Keski-Suomen ELY-keskus
2. Annika Lindblom, YM
3. Henni Axelin, OKM
4. Kati Vähä-Jaakkola, Sykse ry
5. Lea Houtsonen, OPH
6. Mari Nuutinen, RCE Espoo
7. Maria Aroluoma, Natur och Miljö r.f.
8. Marja Laine, Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura ry
9. Meri Löyttyniemi, Aalto-yliopisto
10. Pia Lindström, Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry
11. Tanja Tuulinen, Keski-Suomen ELY-keskus
12. Tove Holm, Yrkehögskolan Novia

Liite 4: Kyselylomake peruskouluille ja lukioille

Kestävän kehityksen toiminta ja kasvatus kouluissa

1. Koulu:
 - Alakoulu
 - Yläkoulu
 - Lukio
 - Muu, mikä _____
2. Koulun maakunta:
 - Ahvenanmaa
 - Etelä-Karjala
 - Etelä-Pohjanmaa
 - Etelä-Savo
 - Kainuu
 - Kanta-Häme
 - Keski-Pohjanmaa
 - Keski-Suomi
 - Kymenlaakso
 - Lappi
 - Pirkanmaa
 - Pohjanmaa
 - Pohjois-Pohjanmaa
 - Pohjois-Savo
 - Päijät-Häme
 - Satakunta
 - Uusimaa
 - Varsinais-Suomi
1. Koulun oppilasmäärä:
 - alle 50
 - 50-100
 - 100-200
 - 200-300
 - yli 300
2. Vastaaja on
 - Rehtori
 - Muu, mikä _____

3. Tunneteko julkaisun ”Kestävää kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen strategia ja sen toimeenpanosuunnitelma vuosille 2006–2014”:
www.oph.fi/download/110201_kekestrategia.pdf?
- Kyllä, hyvin
 - Kyllä, nimeltä
 - En
 - En osaa sanoa
4. Onko julkaisusta ollut apua kestävän kehityksen integroimisessa opetukseen?
- Kyllä, sen toimenpide-ehdotusten kautta
 - Kyllä, se on tuonut kestävän kehityksen koulun opetussuunnitelmiin
 - Ei
 - En tunne julkaisua
 - En osaa sanoa
5. Tunneteko julkaisun ”Kestävän kehityksen edistäminen koulutuksessa - Baltic 21E -ohjelman toimeenpano sekä kansallinen strategia YK:n kestävää kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä (2005–2014) varten”:
www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_9_tr06.pdf?
6. Onko julkaisusta ollut apua kestävän kehityksen integroimisessa opetukseen?
- Kyllä, sen toimenpide-ehdotusten kautta
 - Kyllä, se on tuonut kestävän kehityksen koulun opetussuunnitelmiin
 - Ei
 - En tunne julkaisua
7. Onko koulullanne kestävän kehityksen ohjelma?
- On
 - Oli, mutta olemme luopuneet siitä
 - Ei, mutta se on tekeillä ja sen arvioitu valmistumisvuosi on _____
 - Ei, mutta se on suunnitteilla ja sen arvioitu valmistumisvuosi on _____
 - Ei
8. Onko koulullanne Vihreä lippu -ohjelma (www.vihrealippu.fi/vl/)?
- On
 - Oli, mutta olemme luopuneet siitä
 - Ei, mutta hakua valmistellaan
 - Ei
 - En osaa sanoa
9. Onko koulullanne OKKA-säätiön kestävän kehityksen sertifikaatti (www.koulujaymparisto.fi/)?
- On
 - Oli, mutta olemme luopuneet siitä
 - Ei, mutta hakua valmistellaan
 - Ei
 - En osaa sanoa

10. Onko koulunne mukana jossakin seuraavista kestävän kehityksen kasvatuksen kansainvälisissä kehittämisverkostoissa?
- ENO-verkkokoulu
 - ENSI-verkosto (Environment and School Initiatives)
 - GLOBE-ympäristökasvatusverkosto (The GLOBE Program)
 - UNESCO-kouluverkko
 - Muu, mikä _____
 - Emme ole mukana missään kansainvälisessä kestävän kehityksen verkostossa
 - En osaa sanoa
11. Mitkä ovat olleet keskeiset haasteet kestävän kehityksen sisällyttämisessä opetukseen? (valitse 5 tärkeintä)
- Kestävän kehityksen monimuotoisuus
 - Kestävän kehityksen itsestäänselvyys
 - Kestävän kehityksen puuttuminen opetussuunnitelman ainekohtaisista osioista
 - Kestävän kehityksen hukkuminen muiden vastaavien teemojen sekaan
 - Puutteelliset hallinnolliset mahdollisuudet ohjata opettajia
 - Resurssien puuttuminen (aika, raha, henkilöt yms.)
 - Opetushenkilöstön osaamisen puute
 - Epäselvyys, mistä hankkia rahoitusta tai sopivia hankkeita
 - Kestävän kehityksen puuttuminen oppimateriaalisesta
 - Kestävän kehityksen oppaiden/tietojen löydettävyyttä
 - Sopivien yhteistyökumppanien löytäminen
 - Tuntijako (nykyinen) tai se, että asia on poikkialainen
 - Puutteellinen tuki kunnan suunnalta
 - Kiinnostuksen puute opettajien keskuudessa
 - Opettajien mahdollisuus osallistua täydennyskoulutukseen
 - Koulutoimen johdon motivaatio
 - Muu, mikä _____
 - En osaa sanoa
12. Onko teille tuttu Opetushallituksen kestävän kehityksen verkkopalvelu www.edu.fi/teemat/keke?
- Erittäin tuttu
 - jonkin verran tuttu
 - En tunne juurikaan
 - En ole koskaan käynyt
 - En osaa sanoa

13. Miten kestävän kehityksen kasvatusta ja koulutusta pitäisi mielestäsi jatkossa edistää?

AVO

Liite 5: Mahdollisia painopisteitä opetushallinnon kestäväen kehityksen yhteiskuntasitoumukseen

Työpajassa ideoidut mahdolliset painopisteet opetushallinnon kestäväen kehityksen yhteiskuntasitoumukseen osana kansallista kestäväen kehityksen yhteiskuntasitoumusta:

- Keke saatava vahvasti mukaan kansalliseen ops-peruste työhön + kunta- ja koulukohtaisiin opseihin.
- Keke- opintokokonaisuus pakolliseksi osaksi kaikkien opettajien koulutusta (ehdotus OKM:lle)
- OKM:
 - Ohjaa opettajankoulutusta siten, että kekekasvatus-valmiudet mukana pakollisena kaikkien kasvattajien koulutuksessa
 - Keke-kasvatus lähtökohtana OPS:eissa
 - Sitoutuu kirjaamaan keke-kasvatuksen kaikkiin ohjausasiakirjoihin
 - Sitoutuu tukemaan koulujen keke-ohjelmia -> mahdollistama, että kaikilla kouluilla olisi keke-ohjelma
 - Keke-kasvatus vastuuhenkilöt organisaatioon ja heille resursoitu työaika
- Keski-Suomen ELY tai ELYt tai TEM voisi sitoutua käyttämään aikaa ja vaivaa siihen, että ELY-jen strategian ylin päämäärä ”KESTÄVÄ HYVINVOINTI” saavutettaisiin innovatiivisella johtamisella, käyttäen hyväksi monipuolista osaamista ja runsaita kontakteja muuhun yhteiskuntaan (koulut ja muut kasvatuksen tahot) ... Sekä elyjen sijoittumista paikallisten ja valtakunnallisten toimijoiden väliin; voisiko alueellinen toimija olla hyvä viestinviejä?
- Hyvä elämä sisältää kaikki keken osa-alueet kaikilla tasoilla (yksilö, yhteisö, globaali)
- Verkostoitumisen tukeminen OKM:n hallinnon alalla koulujen keke-kasvatuksen edistämiseksi
- Keski-Suomen ELY (ymp.kasv.yhteistyöryhmä) voisi sitouttaa nostamaan esiin hyviä esimerkkejä, jotka kannustavat muitakin toimimaan: ”hei, muutkin ovat samalla asialla!” Esim. mediassa tai kasvattajien tapaamisissa. Paikalliset ...globaalit toimenpiteet.
- Tukea kouluille ja päivähoidolle
- Pohjoismaalainen korkeakoulujen kekekoulutuksen foorumi
- Korkeakoulujen keke-foorumi voisi sitouttaa korkeakoulujen keke indikaattoreiden/ osa-alueiden selvittämiseen
- OKM: koko henkilökunta tietää mitä kestävä kehitys on ja se näkyy työssä. OKM haastaa tulosohjauksessa yliopistot/amk:t/Suomen Akatemian/ arkistolaitoksen/ OPH:n mukaan sitoumustyöhön
- Ulkonaopettamisen tukeminen ja siihen kannustaminen
 - luontokoulutoiminta
 - opettajien koulutus
- elämäntaitojen opettaminen kaikilla asteilla
- kestävät käytännöt kouluissa (ja hallinnossa)

- Koulukasvatuksessa älykkyydestä viisauteen; viisaus sisältää tiedot, tahdon ja toiminnan, jolla haluttu päämäärä
 - OKM/sitoumus, lakiin muutos:
 - edellyttämme kaikilta korkeakouluilta ympäristöjohtamisjärjestelmää
 - Toteutamme voimassaolevat strategiat
 - Aalto-yliopisto/ sitoumus
 - Opettelijoiden perusopintoihin kestäväen kehityksen kokonaisuus
 - Vuonna 2050 kiinteistömme ovat nollaenergiatasolla tai tuotamme energiaa valtakunnan verkkoon.
 - Ilman monikulttuurisuuteen liittyviä dialogitaitoja ei synny kestävyttä. Paikallinen kulttuuriperintö tulee huomioida keke työssä, jotta syntyy vaikuttavia tuloksia. Aito maailmankansalainen synnytetään paikallistasolla ja kunnioittavalla asenteella. Kestävyys edellyttää aitoa maailmankansalaisuutta.
 - Opettajien täydennyskoulutus huomioimaan keke
 - Paikallisuunnittelu (kaavoitus jne.) huomioimaan keke
 - Opetuksen järjestämisessä, kehittämisessä ja suunnittelemisessä tulee huomioida kestävyys monipuolisesti. Nyt kulttuurisesti kestävä kehitys on jäänyt maininnaksi. Kulttuuriset oikeudet ja kulttuuri-identiteetin merkitys tulee huomioida hyvälle kasville ja kehitykselle. Ihminen kiintyy paikalliskulttuuriinsa ja kulttuuriympäristöönsä, jos hän saa tilaisuuden
- OSALLISUUS YMPÄRÖIVÄSTÄ KULTTUURISTA LUO HALUN TOIMIA SEN HYVÄKSI.

